

11

KASVATUSTÖÖ
PIKAPÄEVA-
RŪHMAS

A-23592

EESTI NSV PEDAGOOGIKA TEADUSLIKU UURIMISE INSTITUUT

KASVATUSTÖÖ PIKAPÄEVARÜHMAS

METOODILINE ABIMATERJAL
PIKAPÄEVARÜHMA KASVATAJATELE

J. SÖERD

TALLINN 1963

Toimetaja H. LESK.

Kirjastatakse Eesti NSV Pedagoogika Teadusliku Uurimise Instituudi
Opetatud Nõukogu otsusel.

2

Tartu Riikliku Ülikooll
Raamatukogu

59111

SISSEJUHATUS

Meie maal pööratakse tõsist tähelepanu ühiskondliku kasvatuses mitmesuguste vormide arendamisele. NLKP XXII kongressi resolutsioonis on märgitud: «Kongress peab õigeaks abinõusid, mida on rakendatud haridussüsteemi ümberkorraldamiseks ning kooli ja elu sidemete tugevdamiseks, internaatkoolide ning pikapäevakoolide ja -gruppide organiseerimiseks.» Eesti NSV-s oli 1962/63. õppeaastal 343 pikapäevarühma 11 268 õpilasega.

Mis on pikapäevarühmaga koolide töö erijoonteks, võrreldes tavalise kooliga? Kõigepealt tuleb märkida, et pikapäevakasvatusega koolis viibivad õpilased päeva jooksul hoopis kauem kui tavalises koolis. Kuid see on väline erinevus. Sisuliste erinevustena võiksime märkida: pikapäevarühma puhul toimub õppetöö põhiliselt koolis (peale õppetundide ka ettevalmistustunnid); õppe- ja kasvatustöö vahel valitseb tihedam seos; laste pedagoogiline mõjutamine on efektiivsem; õpilaskollektiivi mõju on tugevam; paremini saab rakendada otstarbekohast päevarežiimi; õpilane viibib vähem aega väljaspool kooli, mistõttu omapead ringihulkumise võimalused ja tänava negatiivne mõju on tunduvalt vähenenud. Kõige selle tõttu on pikapäevarühmad suureks abiks töötavatele lastevanematele ning on nende poolt viimastel aastatel üldise tunnustuse osaliseks saanud.

Käesoleva brošüüri ülesandeks on pakkuda pikapäevarühma kasvatajale abi kasvatustöö meetoodika alal. Siin on püütud esitada ja üldistada meie pikapäevarühmade paremaid töökogemusi. Kasvatustöö küsimuste käsitlemisel pole võimalik mööda minna nendega tihedalt seotud õppetöö probleemidest. «Teatav õpetuse ja kasvatuses lahuses ei ole veel jagu saanud», märkis sm. L. F. Iljitšov oma ettekandes NLKP Keskkomitee juunipleenumil¹. Seepärast on käesolevas brošüüris lühidalt puudutatud ka kasvatustööga seoses olevaid õppetöö küsimusi.

¹ L. F. Iljitšov, Partei ideoloogilise töö järjekordsed ülesanded. Ettekande NLKP Keskkomitee pleenumil 18. juunil 1963, Tallinn, 1963, lk. 43.

Pikapäevarühma ettevalmistustunni metoodika on peaaegu identne kooliinternaadi ettevalmistustunni metoodikaga, mida on pikemalt käsitletud brošüüris «Õppe- ja kasvatustöö kooliinternaadis.»¹

Pikapäevarühmade töö kohta on kogutud materjali umbes 50 meie vabariigi koolist. Materjal koguti põhiliselt õppeaastatel 1960/61 ja 1961/62. Mõningaid näiteid on võetud ka kirjandusest. Koolide mainimine üksikute kasvatusevõtete ja meetodite juures on mõeldud näidetena ega tähenda seda, et märgitud võtet või meetodit kasutatakse ainult nimetatud koolis. Kasvatusevõtete käsitlemisel on autor silmas pidanud mitte niivõrd üksikute võtete efektiivsuse sügavamat jälgimist kuivõrd pikapäevarühmades kasutatavate kasvatusevahendite võimalikult laiahaardelist ja süstemaatilist esitamist.

¹ J. Sõerd, Õppe- ja kasvatustöö kooliinternaadis, Tallinn, 1962.

ÕPPETÖÖ PIKAPÄEVARÜHMAS

Kasvataja ja õpetajate koostööst. Ettevalmistustundi pikapäevarühmas, kus õpilased teevad oma koduseid ülesandeid, ei saa me vaadelda lahus õppetunnist. Ettevalmistustund on ühelt poolt õppetunnile järgnevaks osaks, sest seal jätkub tunnis alanud töö, lapsed õpivad teoreetilist materjali, teevad praktiliselt mitmesuguseid ülesandeid ja harjutusi tunnis läbivõetud aine lõigust, kinnistavad oma mälus tunnis käsitletut. Loomulikult toimub ettevalmistustund seda edukamalt, seda väiksema aja- ja jõukuluga, mida efektiivsem on olnud õppetund, mida kindlamalt on uus aine omandatud juba tunnis. Seega sõltub kasvataja töö edukus ettevalmistustunnis suuresti õpetaja töö edukusest õppetunnis.

Kuid teiselt poolt on ettevalmistustund õppetunni vajalikuks eelduseks. Õpetaja ei saa uue ainega edasi minna, kui õpilased pole ülesantud ainelõiku korralikult omandanud. Nii sõltub ka õpetaja töö edukus kasvataja tegevusest ettevalmistustunnis.

Eelneva põhjal võime öelda, et ettevalmistustund on õppeprotsessi üheks oluliseks lüliks, mis seob omavahel tihedasti õpetaja ja kasvataja tegevuse.

Pikapäevarühma olemasolu koolis ei tohi vähendada õpetaja vastutust õppetöö edukuse eest. Õpetajal ei tohi tekkida arvamust, et uue aine omandamist tunnis ei maksa püüda kõigide õpilaste suhtes, sest kasvataja seletab pikapäevarühmas seda, mis lastele tunnis jäi segaseks. Nii-sugune seisukoht on juurteni väär. Pikapäevarühm ei ole koht, kus kasvataja kõrvaldab tunnis tehtud «praaki». Iga õpetaja peab vastutama selle eest, et aine omandataks põhiliselt juba tunnis.

Kasvatajate ja õpetajate vaheline tihe kontakt ja koostöö on vajalik. Selle koostöö üheks põhivormiks on õppetundide külastamine kasvataja poolt ja rühma tegevuse jälgimine õpetajate ja klassijuhatajate poolt. Kogusime

märgitud koostöövormi kohta andmeid 43 pikapäevarühmast, mis andsid järgmise pildi:

1. Kasvatajad küllastavad õppetunde:
 - a) regulaarselt — 23 juhul;
 - b) ebaregulaarselt — 9 juhul;
 - c) ei külasta üldse — 11 juhul.
2. Õpetajad ja klassijuhatajad käivad rühmas:
 - a) regulaarselt — 16 juhul;
 - b) ebaregulaarselt — 15 juhul;
 - c) ei käi üldse — 12 juhul.

Esitatud andmete põhjal võime väita, et kasvatajad on veidi aktiivsemad koostöö loomisel kui õpetajad. See kõneleb teatud õpetajatepoolsest võlgnevusest pikapäevarühmade suhtes, mis vajab kiiret likvideerimist. Õpetaja viibimine rühma ettevalmistustunnis on seda olulisem, et ta saab siin mahajääjaid otseselt abistada.

Toodud andmetest ilmneb veel murettekitav asjaolu, et enam kui 25% -s vaadeldud rühmades ei külasta kasvatajad üldse õppetunde ega õpetajad rühmi. See on täiesti ebanormaalne olukord, mis vihjab pikapäevarühma eraldatusele kooli üldisest õppe- ja kasvatustööst.

Võru rajooni Rõuge 8-klassilises Koolis seevastu on saanud tavaks, et teatud kindlatel nädalapäevadel käivad rühmas aineõpetajad, kes töötavad eriti mahajäänud õpilastega. See on suureks abiks kasvatajale just V—VIII klassi õpilaste osas.

Peale õppetundide küllastamise kasvataja poolt ja rühma küllastamise õpetajate poolt on õpetajate ja kasvatajate vahel veel mitmeid teisi koostöö vorme, nagu suuline kontakt, sidepidamisžurnaal, ühine töö planeerimine, ühine metoodiline töö, õpilaspäeviku jälgimine jt.

On väga vajalik, et kasvataja ja õpetajate koostöö ei toimuks mitte stiihiliselt, vaid et seda juhiks kindlalt kooli direktsioon. Maardu Keskkoolis korraldatakse direktsiooni, õpetajate ja kasvatajate vahel ühiseid nõupidamisi, kus arutatakse koduste ülesannete mahu ja õpilaste edasijõudmise küsimusi. Nendest nõupidmistest on olnud kasu õpetajate ja kasvatajate vahelise koostöö tihendamiseks.

Ettevalmistustunni metoodikast. Koduste ülesannete tegemise tingimused pikapäevarühma ettevalmistustunnis erinevad tunduvalt nendest tingimustest, milles õpilane on

harjunud töötama kodus. Kui kodus puudub õpilasel kontroll selle üle, kas ja kuidas on ülesanded täidetud (vanemad on tööl), siis rühmas on niisugune kontroll kasvataja näol olemas. Teiseks oluliseks erinevuseks on see, et kui kodus õpilane õppis kas üksinda või koos õe-vennaga, siis pikapäevarühmas tuleb seda teha kollektiivis, kus kujunevad välja keerukad vastastikused abistamise, juhendamise ja kontrollimise suhted. Ei ole kahtlust, et nimetatud tingimused tekitavad positiivseid nihkeid õpilaste töös, mida ka õpilased ise hindavad.

Moskva pikapäevarühmades küsitleti näiteks 50 I—IV kl. õpilast, kus neile rohkem meeldib koduseid ülesandeid teha, kas rühmas või kodus. 40 last andis vastuse rühma, 10 kodu kasuks.¹

Teisest küljest võivad pikapäevarühma ettevalmistustunni teatud tingimused mõjuda õppimisele pidurdavalt.

Mõned õpilased ei suuda, vähemalt esialgu, töötada üheskoos teistega klassis, kus puudub täielik vaikus. Nende tähelepanu kandub kergesti kaaslastele, viimaste tegevusele, mitmetele kõrvalistele ärritajatele. Seetõttu kulub neil ülesannete tegemiseks palju aega, töö tehakse lohakalt. Kuid niisugused õpilased harjuvad peagi ettevalmistustunni miljöoga, eriti kui neid panna istuma rahulike, töökate ja nõudlike kaaslaste kõrvale.

Üheks suuremaks paheks, mida pikapäevarühma tingimused võivad põhjustada, on mahakirjutamine. Kasvatajal peab olema valvsat silma mahakirjutamise suhtes, et seda kohe tekkimisel kõrvaldada. Ka õpilastevahelise šefluse rakendamisel tuleb rangelt jälgida, et see ei kujuneks šeflusaluse ülesannete ärategemiseks šefi poolt. Väga oluline on positiivse ühiskondliku arvamuse kujundamine õpilaskollektiivis.

Teatud kitsaskohaks ettevalmistustunni läbiviimisel on veel õpilaste küllaltki suur vanuseline diferents rühmas. Meie poolt vaadeldud 47 koolist esines 12 juhul rühmi, kuhu peale algklasside õpilaste kuulus ka V—VII klassi õpilasi.² (Näit. I—VI, II—VII kl.) Mõnikord kuulub rühma õpilasi I—VIII klassini. Niisuguse koosseisuga rühma puhul on kasvatajal ettevalmistustunni organiseerimine

¹ Организация работы в школах и группах продленного дня. Под ред. М. И. Кондакова, Москва, 1960, стр. 49.

² Andmeid rühmade komplekteerimise kohta vt. lk. 34.

väga raske, sest koduste ülesannete erineva mahu tõttu kulub ka ettevalmistuseks aega erinevalt. Õpilaste juhendamine ja kontrollimine kujuneb koduste ülesannete erineva sisu tõttu tihti formaalseks. Kõrge õppeedukus ja õpilaste teadmiste hea kvaliteet saavutatakse kergemini nendes rühmades, kus õpilaste vanuseline diferents ei ole suur.

Tõsiseks raskuseks ettevalmistustundides on asjaolu, et paljudel õpilastel puuduvad iseseisva töö süstemaatilised harjumused, nad ei ole harjunud pidevalt õppima. Iseseisva töö harjumuste loomine on kasvataja üks olulisemaid ülesandeid kõrge õppeedukuse kindlustamisel. Töö ja režiim pikapäevarühmas kujundavad neid vajalikke harjumusi: õpilane õpib tegema oma koduseid ülesandeid iga päev ühel ja samal ajal, temalt nõutakse iseseisvat ja süvenenult töötamist.

Iseseisva töö harjumuste kujundamisel peab kasvataja õpetama lastele õigeid õppimisvõtteid. Nii on Haapsalu rajooni Silla 8-klassilise Kooli kasvataja soovitanud õpilastel mitte õppida ainult homseks, vaid hakata õppima seda, mis täna üles anti, sest kordamiste ajaline jaotamine annab paremaid tulemusi kui nende kuhjamine. Samuti on kasvataja soovitanud aineid mitte juhuslikus järjekorras õppida, vaid alustada raskematest ülesannetest, minnes üle kergematele.

Ettevalmistustunni metoodiliseks sõlmprobleemiks on küsimus kasvataja funktsioonist ettevalmistustunnis. Selle probleemi lahendamisel võib esineda kaks äärmust: 1) kasvataja on ettevalmistustunnis ainult korrapidajaks, kes jälgib õpilaste distsipliini, nende juhendamise ja kontrollimisega aga üldse ei tegele; 2) kasvataja sekkub aktiivselt õpilaste töösse, annab pikki seletusi igale õpilasele, kes tema poole küsimusega abisaamiseks pöördub, ettevalmistustunni lõpus aga kontrollib õpilasi tihedalt. Meie poolt kogutud materjalid ja tehtud vaatlused näitavad, et viimast äärmust esineb rohkem. Nii kontrollib kasvataja ühes rühmas kõiki õpilasi kõikides ainetes, milleks kulub palju väärtuslikku aega. Teises rühmas kontrollib kasvataja samuti kõiki õpilasi ja paneb hinded erilisse pikapäevarühma päevikusse. Mis siis õpetajal teha jääb õpilaste teadmiste kontrollimisel?

Õige seisukoht asub kuskil kahe äärmuse vahepeal. Kasvataja peab küll õpilasi juhendama, kuid mitte iga väiksema raskuse puhul, sest see arendaks õpilaste mõtteloi-

dust. Kasvataja peab küll tehtud tööd kontrollima, kuid mitte kontrolliga liialdama, sest see hävitab õpilaste eneste vastutustunde tehtud töö eest. Kasvataja eesmärgiks peab olema õpilaste iseseisva töö harjumuste ja vastutustunde tugevdamise ja kontrolli järkjärgulise nõrgendamise teel jõuda selleni, et õpilased täidaksid oma kodusid ülesandeid täiesti iseseisvalt, ilma kasvatajapoolse abita ja kontrollita. See ei toimu üleöö, vaid on pikaajaline protsess, milles võime eristada järgmisi põhilisi etappe.

1. Õpilastel ei ole veel välja kujunenud iseseisva töö harjumusi, kasvatajapoolne juhendamine ja kontroll peab olema võrdlemisi järjekindel.

2. Pideva nõudlikkuse, meeldivate perspektiivide püstitamise ja üksikute kohusetruude õpilaste privilegeerimisega jõutakse selleni, et osa õpilasi võib ettevalmistustunnis õppida ilma kasvataja otsese järelevalveta.

Oskuslikult on vaba aja meeldiva veetmise perspektiive õppimisega sidunud Tallinna 22. Keskkooli pikapäevaklassi kasvataja.¹ Kingissepa rajooni Tornimäe 8-kl. Kooli pikapäevarühmas ei kontrolli kasvataja neid õpilasi, kes õpivad ainult neliadele ja viitele. See privileeg stimuleerib hästi kõiki õpilasi iseseisvalt õppima.

3. Kogu rühm saavutab niisuguse taseme, et suudab õppida ilma kasvatajapoolse kontrollita. Et selline tase on saavutatav, seda tõendavad eesrindlike internaatkoolide töökogemused.²

Tuleb siiski silmas pidada, et iseseisvumine tundideks ettevalmistumisel sõltub suuresti õpilase vanusest. Alklasside õpilastest koosnev pikapäevarühm vajab vanemate õpilastega võrreldes enam juhendamist ja kontrollimist.

Õpilaste vastutus- ja kollektiivsustunde arendamiseks on asjakohaseks vahendiks õpilastevaheline šeflus, mida praktiseeritakse hea eduga mitmetes rühmades. Viljandi rajooni Maie Alkkooli pikapäevarühmas on III kl. õpilased šefiks I kl. õpilastele ja IV kl. õpilased II klassile. Šeflus avaldab positiivset mõju mõlemale poolele. Esitagem selle kohta üks tähelepanek Räpina Keskkooli pikapäevarühma kasvatajalt: «Isegi keskmiselt edasijõudvad õpilased süve-

¹ Vt. lk. 16.

² Vt. Rakvere Internaatkooli kasvatustöö kogemusi, Tallinn, 1963, lk. 43—44.

nevad siis põhjalikumalt ka oma õppeülesandesse, kui neile antakse võimalus teiste tööd kontrollida (s.t. nad teevad sel juhul oma tööd alati paremini kui tavaliselt).» Šeflustöös saavad palju aidata ka pioneerid ja kommunistlikud noored.

Tallinna 22. ja 23. Keskkooli pikapäevarühmades on hea eduga rakendatud ka õpetajaid-pensionäre, kes töötavad individuaalselt mahajäänud õpilastega.

Ka lastevanemad võivad kasvatajat ettevalmistustundides abistada.¹

Nooremate õpilastega töötamisel on soovitav ettevalmistustundidesse sisse lülitada mänguelemente. Näiteks võib rühmas vene keele sõnade kordamist, korrutamistabeli õppimist, peastarvutamist jm. siduda mänguga.

Koduste ülesannete tegemine läheb ettevalmistustunnis paremini, kui lapsed saavad kasutada õppevahendeid: kaarte, pilte, skeeme, tabeleid, mulaaže, makette jne. Põlva Keskkooli pikapäevarühmas toovad korrapidajad enne ettevalmistustundi kõik vajalikud õppevahendid klassi.

Võitluses kõrge õppeedukuse eest abistab kasvatajat hinnetetabel, kuhu on kantud kõikide rühma õpilaste jooksvad hinded. Et niisugune tabel on ka kollektiivi kasvatamise vahendiks, siis on hea, kui seda saavad jälgida kõik rühma liikmed ja tabelipidajaks on õpilane, nagu see on tavaks Keila Keskkooli ja Tartu 10. 8-kl. Kooli pikapäevarühmas.

Kasvataja tegevus ettevalmistustunnis ja hea õppeedukuse saavutamise ei ole pikapäevarühmas kergeks ülesandeks. Mitmete rühmade kogemused aga kinnitavad, et ka selles raskes lõigus on võimalik edu saavutada. Selle illustreerimiseks toome andmed Haapsalu rajooni Silla 8-kl. Kooli ja pikapäevarühma õppeedukuse kohta 1962/63. õppeaastal.

	Kooli õppeedukus	Rühma õppeedukus
I veerand	86,2%	95,9%
II „	83,7%	91,8%
III „	77,9%	89,8%
IV „	88,1%	95,9%

See näide rõhutab veel kord pikapäevarühmade pedagoogilist väärtust ja tähtsust võitluses kõrge õppeedukuse eest.

¹ Vt. lk. 39.

KASVATUSTÖÖ PIKAPÄEVARÜHMAS

Kasvatustöö korraldamise üldisi põhimõtteid. Pikapäevarühma ülesanded ei piirdu üksnes õpetuslike eesmärkide realiseerimisega, vaid hõlmavad ka kasvatustöö sfääri. Seda seika ei tohi unustada. Mõnede koolide lastevanemad aga näevad pikapäevarühmas peamiselt õppeedukuse parandamise vahendit ja võtavad lapse rühmast ära, niipea kui selle õppeedukus paraneb. See tekitab õpilaste suure voolavuse ja raskendab kollektiivi loomist. Vanemate selline seisukoht viitab kooli nõrgale selgitustööle lastevanemate seas.

Siin on tegemist pikapäevarühma ülesannete ilmse ahenemisega. Rühm ei ole lihtsalt «lastehoid», kuhu vanemad suunavad lapsed enda tööloleku ajaks, ei ole ka õppeedukuse ravi-instrument, vaid on eelkõige kommunistliku kasvatusvahend. Rühma ülesandeks on laste igakülgne kasvatamine.

Mõned kasvatajad väidavad, et pikapäevarühmas ei jää aega kasvatustööks, mitmesuguste tegevuste organiseerimiseks ja õpilaste vabaks ajaks, põhjusel et koduste ülesannete tegemine neelab lõviosa rühma tööajast. See väide on õige ainult osaliselt. On õige, et rühmades on palju niisuguseid õpilasi, kellel pideva koduse järelevalve puudumise tõttu ei ole kujunenud iseseisva töö harjumusi ja kes seetõttu väga vastumeelselt ja pikaldaselt teevad koduseid ülesandeid. Ei maksa aga arvata, et me sellega neid vajalike harjumusi kasvatame, kui sunnime lapse 4—5 tunniks koduste ülesannete taha. See kasvatab ainult vastumeelust ja tülgastust rühma ja kogu kooli vastu.

Pikapäevarühm ei tohi muutuda pika õppepäevaga rühmaks. Tehku õpilane oma kodustest ülesannetest esialgu pigem vähem, kuid hästi ja korralikult. Ülesannete individualiseerimine ja nende minimaalse mahu määramine on õpetaja ülesandeks. Nii jääb aega ka mängudeks ja huvitavaks tegevuseks. Ja kui õpetaja õpilast korralikult tehtud ülesande eest kiidab, siis järgmisel korral õpitakse juba palju suurema agarusega. Järk-järgult oma nõudlikkust suurendades jõuab kasvataja lõpuks selleni, et kõik õpilased teevad oma kodused ülesanded valmis ettenähtud aja raamides, ilma et see töö neile vastumeelseks või igavaks muutuks.

Üheks suureks vaenlaseks rühma töös on igavus. Õpi-

lane istub iga päev 4—5 tundi õppetundides, peale selle teeb ta samas miljões paar tundi koduseid ülesandeid. Kui nüüd ka üleiäänud vaba aega sisustada mitmesuguste laulmise, käsitöö ja joonistamise «tundidega», siis on täiesti seaduspärane, et õpilane tülpib rühma tööst ja tunneb igavust. Sellepärast peavad vabal ajal korraldatavad tegevused olema mitmekesised, huvitavad, mitte sarnanema õppetunniga ja toimuma võimalikult väliaspool klassiruumi.

Kommunistlik kasvatus toimubki niisuguste mitmekesiste tegevuste kaudu, millest laps ise aktiivselt osa võtab. Õpilane peab saama kuulata head muusikat ja ka ise musitseerima, peab tutvuma kunstiteostega ja ka ise joonistama. Tööarmastust ei saa kasvatada ainult vestluste ja ekskursioonide abil, tuleb võimaldada õpilasel enesel tegelikult töötada. Muidugi on kasvatustöös oma koht ka vestlustel jt. sõnalistel meetoditel.

Teatud võimalusi rühma õpilastele tegevuse andmiseks pakub klassiväline töö koolis. Pikapäevaryhm ei tohi olla klassivälisest tööst isoleeritud, tema päevarežiim peab võimaldama õpilastel osa võtta ringide tööst. Kuna aga rühmades on palju algklasside õpilasi, kes kooli ringide tööst vähe osa võtavad ja ka vanemate klasside ringid ei tööta iga päev, siis on klassivälise töö erikaal rühma vaba aja sisustamisel võrdlemisi tagasihoidlik.

Sellepärast tulebki põhiline töö selles suunas teha kasvatajal. Mitmetes rühmades on loodud rühmasiseseid ringe. Tartu Pedagoogilise Kooli Hariutuskooli pikapäevaryhmas töötavad muusikaring ja käsitööring. Ka Suure-Jaani Keskkooli rühmas on õpilaste vaba aja sisustamine korraldatud ringitöö põhimõttel. Kooli võimlas mängitakse sportlikke mänge, tehakse akrobaatilisi harjutusi ja võimeldakse; kaks korda nädalas lauldakse ja mängitakse muusikalisi mänge, kahel korral nädalas on rühma õpilaste kasutada kooli puutöökoda jne.

Niisugune töö organiseerimine nõuab kasvatajalt väga mitmekesiseid teadmisi ja oskusi. Kuid iga kasvataja ei ole suuteline õpilaste tegevust kõikidel aladel juhendama. Sellest raskusest ülesaamiseks on koolides, kus töötab rohkem rühmi, kasvatajatena tööle rakendatud mitmete erialade õpetajad. Kohtla-Järve V Keskkoolis on 8 pikapäevaryhma. Et rühmakasvatajad töötavad poole koormusega, võimaldab see poole kohaga kasvatajatena kasutada muusika-, joonistamise-, tantsu- jt. erialade õpetajaid, kelle

ülesandeks on vastava ala viljelemine kõikides rühmades. Sellist töösüsteemi saab rakendada ainult suuremates koolides. Siinjuures tuleb silmas pidada ühtseid nõudeid kasvatustöös, mida on raskem teostada siis, kui rühm töötab mitme kasvatajaga.

Kasvataja ei tohi unustada, et vaba aja sisustamisel saavad rühma suurel määral abistada pioneerid ja kommunistlikud noored. Väga palju saavad selles töölõigus teha pioneeriinstruktorid, on vaja ainult tegevust koordineerida.¹

Kuigi me rõhutame põhimõtet, et laste tegevuse korraldamine lasub põhiliselt kasvataja õlgadel, ei tähenda see aga, et kasvataja ise peaks kõike organiseerima ja tegema, jättes kõrvale õpilaskollektiivi. Õpilasi tuleb võimalikult rohkem kasutada mitmesuguste tegevuste organisatoritena. See kasvatab nendes iseseisvust ja vajalikke organiseerimisvilumusi.

Aeg-ajalt tuleb õpilastele võimaldada veeta vaba aega nende eneste äranägemise järgi. Tartu Pedagoogilise Kooli Harjutuskoolis lastakse pikapäevarühma õpilasi kord nädalas viibida õues ilma organiseeritud tegevuseta. Õpilased saavad joosta, mürada, ise mängu korraldada. Nagu kasvataja tähelepanekud näitavad, on pärast seda, kui õpilased on saanud ennast «välja mürada», distsipliin tundides ja rühmas märgatavalt parem.

Kollektiivi kasvatamisest. «On tarvis pidevalt kasvatada nõukogude inimestes kollektiivsustunnet, mis on üks sotsialismi ja kommunismi põhitugesid, ning tõsta igati kollektiivi kasvatustöö osa», rõhutatakse NLKP Keskkomitee juunipleenumi otsuses².

Seepärast ongi pikapäevarühmas tehtava kasvatustöö üheks põhiülesandeks õpilaskollektiivi loomine ja kasvamine. Kasvatajal tuleb rühma kuuluvad õpilased liita ühiseks pereks, arendada nendes ühtekuuluvustunnet ja üksteise seltsimehelikku abistamist.

Rühma tegevuse algperioodil on see küllaltki keerukaks ülesandeks. Raskusi valmistab asjaolu, et rühma kuulub

¹ Sellest lähemalt vt. lõigus «Pikapäevarühm ja pioneeri- ning kommunistlik töö», lk. 24.

² NLKP Keskkomitee pleenumi otsused, Juuni 1963, Tallinn, 1963, lk. 9.

kasvandikke mitmetest erinevatest klassidest (tavaliselt I—IV klassini, mõnikord aga ka I—VIII klassini).¹ Selle tõttu on rühmas küllaltki suure vanusevahega õpilasi (eriti I—VIII klassini komplekteeritud rühma puhul), kel on erinev teadmistehulk, erinevad õppeülesanded, harjumused, oskused ja huvid. Niisugusele heterogeensele õpilaspererele tegevuse leidmine, mis oleks kõigile huvitav ja kasvatuslikult otstarbekohane, on komplitseeritud ülesanne. See, mis on huvitav ja vajalik I klassi õpilasele, ei pruugi seda sugugi olla IV klassi, eriti aga VII—VIII klassi õpilasele, ja vastupidi.

Rühmades, kus õpilaste vanuseline diferents on suur, on mõnikord praktiseeritud rühma jaotamist alarühmadeks. Nii on Valga I 8-klassilise Kooli pikapäevarühmas, mis koosneb I—VII klassi õpilastest, moodustatud kaks alarühma, millest esimesse kuuluvad I—IV klassi õpilased, teise V—VII klassi õpilased. Alarühmadel on oma vanemad, kes vastutavad päevarežiimi täitmise eest, on kasvataja abiliseks ja tema korralduste elluvijateks.

Rühma õpilaste suurest vanusevahest ei tulene kasvatajale aga ainuüksi raskusi, vaid sellest tuleneb ka tõsisel positiivseid pidepunkte kollektiivi kasvatamisel. Kui rühmas on ka vanemaid õpilasi, siis on kasvatajal palju kergem luua ja tööle rakendada aktiivi. Vanemad õpilased kui enam arenenud suudavad kasvatajat palju rohkem abistada rühmakollektiivi elu ja tegevuse juhtimisel ja suunamisel kui nooremad.

Just vanematest õpilastest saab kasvataja moodustada aktiivi, kellele ta oma töös toetub. Valga I 8-kl. Koolis on moodustatud 5-liikmeline pikapäevarühma nõukogu. Nõukogu liikmete vahel on ülesanded jaotatud järgmiselt: 1) Vastutaja õppetöö eest. See nõukogu liige jälgib hinnetabelit, päevarežiimi ja kodukorra täitmist. Ta määrab koos kasvatajaga noorematele õpilastele šeffe ning jälgib nende tööd. 2) Vastutaja vaba aja organiseerimise eest. Tema ülesandeks on lauamängude kapi eest hoolitsemine, mängude väljaandmine ja vastuvõtmine. Tema muretsseb ka kinopiletid ja korraldab diafilmide demonstreerimist. 3) Kehakultuuritöö eest vastutaja organiseerib kabe-, male- ja rahvastepallivõistlusi rühmas, koostab võistkon-

¹ Arvulisi andmeid selle kohta vt. lk. 34, kus kõneldakse rühmade komplekteerimisest.

nad ja graafikud, määrab kohtunikud. Tema ülesandeks on ka virgutusvõimlemise organiseerimine. 4) Korrapidamise organiseerija koostab korrapidajate nimekirjad, vastutab ruumide puhtuse ja korrasoleku eest ning jälgib sanitaarpostitööd. 5) Varustaja müüb vihikuid, pliiatseid ja teisi õppetarbeid. Peale nõukogu töötab rühmas veel 3-liikmeline sanitaarpost, kes kontrollib käte puhtust, käte- ja taskurätikute olemasolu, lauakommete täitmist jne.

Et õpilaste eneste rakendamine rühma töö juhtimisele on võimalik ka nooremate õpilaste puhul, sellest kõnelevad Võru rajooni Sõmerpalu Algkooli pikapäevarühma kogemused. Selles rühmas tegutsevad peale rühmavanema veel üldkorrapidaja, kelleks on üks IV klassi õpilane, klassikorrapidajad ja mängude eest vastutajad.

Mida rohkem ja julgemalt rakendab kasvataja tema juhtimisel ja kontrollimisel töötavat aktiivi, seda teguvõimsamaks areneb kollektiiv. Õpilased ei tohi harjuda sellega, et ainult kasvataja organiseerib ja korraldab, vaid nad peavad ise oma tegevuse organiseerimisest aktiivselt osa võtma. Aktiivi oskuslik töölerakendamine võimaldab õpilastes kasvatada iseseisvust, aktiivsust, vastutustunnet ja kujundada organiseerimisvilumusi.

Kollektiivi ühteliitmisele aitavad palju kaasa rühma nõupidamised, jooksvate küsimuste arutelud. Tartu Pedagoogilise Kooli Harjutuskooli pikapäevarühmas korraldatakse igal hommikul pärast õpilaste kogunemist nõndanimetatud perekondlik nõupidamine. Sellel nõupidamisel, mis toimub sundimatu vestluse vormis, kõnelevad õpilased eelmise päeva sündmustest, oma edust või ebaedust õppimises ja käitumises, samuti arutletakse eelseisvaid tähtsamaid tegevusi ja üritusi rühmas. Nii harjub iga õpilane oma õppedukusest ja käitumisest aru andma kollektiivile, ta harjub sellega, et nende küsimuste vastu tunneb huvi mitte üks kasvataja, vaid ka kogu kollektiiv. Eelseisvate ülesannete läbiarutamine ja kavandamine on aga tähtis perspektiivide püstitamise seisukohalt.

Kollektiivi kasvatamine ei ole mõeldav ilma õpilaste ees seisva eesmärgita, perspektiivita. «Inimelu tõeliseks stiimuliks on homne rõõm. Pedagoogilises tehnikas on see homne rõõm üks tähtsamaid tööobjekte. Esiteks on vaja organiseerida seda rõõmu ennast, kutsuda ta esile ja muuta ta reaalsuseks. Teiseks on vaja visalt ümber kujundada lihtsamaid rõõmu liike keerulisemateks ja inimese

seisukohalt tähtsamaks. Siit kulgeb huvitav joon: lihtsamast primitiivsest rahuldusest sügavaima kohusetundeni.»¹ ütleb Makarenko.

Homne rööm, perspektiiv on see, mis mobiliseerib lastepere ühisele tegevusele, tekitab ühised püüdlused, ühised mõtted.

Meie poolt kogutud andmed näitavad, et pikapäevarühmades kasutatakse kollektiivi kasvatamiseks peamiselt lähemaid perspektiive. Niisugusteks perspektiivideks on olnud: spordivõistlused (Tallinna 1. Keskkool, Tartu Pedagoogilise Kooli Harjutuskool, Rakvere rajooni Roela 8-kl. Kool), maastikumängud (Suure-Jaani Keskkool, Nõo Keskkool), käsitöö tegemine (Tallinna 4. Keskkool), tantsude õppimine (Võru rajooni Sõmerpalu Algkool). Need on tegevused, mis õpilasi huvitavad, mis rühmas elevust tekitavad ja mida oodatakse suure põnevusega. Kuigi selliste perspektiivide mõju õpilaskollektiivi ühteliitmisele on tõhus, tuleb siiski nende lühiajalise iseloomu tõttu kollektiivi ette seada ka keskmisi ja kaugeid perspektiive.

Keskiste perspektiividena on rühmades kasutatud isetegevusettekannete õppimist esinemisteks väljaspool kooli, tehastes ja mujal (Tallinna 22. Keskkool); deklamaatorite võistlust, rühmadevahelise kevadpeo ettevalmistamist (Suure-Jaani Keskkool); ettevalmistamist rühma nääripeoks (Pärnu 1. Keskkool ja Kingissepa 8-kl. Kool). Nendeks üritusteks valmistumine nõuab kollektiivilt suuremaid jõupingutusi ja rohkem ning püsivamat ettevalmistustööd kui lähemate eesmärkide taotlemine. Keskiste perspektiivide kasvatustlik jõud seisnebki selles, et nad pikema aja jooksul ühendavad õpilasi ühise idee teostamisega seotud tegevusse, mille lõppeesmärgiks on meeldiva «homse röömu» saavutamine.

Mõnedes rühmades on niisuguseid perspektiive oskuslikult kasutatud õpilaste stimuleerimiseks õppetööl. Tallinna 22. Keskkooli pikapäevarühmas ei võeta neid õpilasi, kes on teatud aja jooksul oma õppeülesandeid halvasti täitnud, kaasa nukuteatrisse, häid isetegevuslasi aga, kes lohakalt õpivad, ei lubata esinema. Kes aga tahaks jääda ära nukuteatrietenduselt või loobuda ühisest esinemisest rajooni täitevkomitee istungil! Nii on «homse röömu» saavutamiseks õpilastel vaja eelkõige korralikult õppida.

¹ A. S. Makarenko, Kommunistlikust kasvatuses, Tallinn, 1954, lk. 202.

Kaugeid perspektiive ei kasuta meie kasvatajad küllaldaselt. Niisugusteks perspektiivideks võiksid olla: vastavalt rühma koosseisule kas 4. või 8. klassi edukas lõpetamine, õppimine kogu rühmaga ainult «neljale» ja «viitele», jõukohane kaasaaitamine uue koolimaja ehitustööl või rühmale uute ruumide ehitamisel jms. Makarenko rõhutas: «Niisuguse perspektiivi kasvatamine on väga tähtsaks etapiks avaras poliitilises kasvatustöös, kuna ta on loomulikuks praktiliseks üleminekuks veelgi avaramale perspektiivile — kogu meie Liidu tulevikule.»¹

Rühmakollektiivi kujunemisele aitavad tõhusalt kaasa traditsioonid. Tartu Pedagoogilise Kooli Hariutuskooli pikapäevarühmas on toredaks traditsiooniks kinkida igale rühma kasvandikule sünnipäevaks omavalmistatud album. Sinna joonistavad pilte kõik kollektiivi liikmed. Joonistatakse rühma tööst ja tegevusest, kõigest kuuldust ja nähtust. Seda tööd organiseerib üks 3. klassi õpilane — aktivist.

Traditsioonide loomisele tuleks rühmades senisest palju rohkem tähelepanu pöörata.

Kollektiiv vajab ka oma häälekandjat — seinalehte. Pikapäevarühma seinalehe väljaandmist praktiseeritakse meil vähe. Mõningaid kogemusi sellel alal on Pärnu 1. Keskkooli pikapäevarühmal, kus 1960/61. õppeaastal anti välja seinalehte «Meie rühm».

Järjekindlalt ilmuvatest rubriikidest esinesid seinalehes juhtkirjana lühike artikkel koos vastava joonistusega, samuti kriitika- ja satiirinurk. Peale selle ilmus omaloomingulisi luuletusi, artikleid, joonistusi õppetööst, vaba aja veetmisest, nääripeost jne. Kasutati ka viktoriini mitmesuguste küsimustega.

Huvi seinalehe vastu oli rühma kasvandike hulgas suur, sest rühma seinaleht andis ka õppetundides mitte eriti positiivselt silmapaistvatele õpilastele võimaluse avalikkuse ees esinemiseks ning oma võimete näitamiseks. Enamikule oli see esimeseks sellelaadiliseks ülesandeks ja nende rõõm oli suur, kui nägid enda kirjutatud artiklit või enda joonistatud pilti seinalehes. Ka võimaldas see töö avastada ja arendada õpilaste organiseerimisvõimeid.

¹ A. S. Makarenko, Kommunistlikust kasvatuses, Tallinn, 1954, lk. 209.

Selles seisnes seinalehe tegemise kasvatuslik mõju kollektiivile. Olulisem oli aga seinalehe sisu kasvatuslik efektiivsus. Õpilastele mõjus märgatavalt seinalehes tehtav kriitika, eriti kui see oli esitatud satiirilises vormis. Kasvas õpilaste printsipiaalsus kollektiivis esinevate ebakohtade märkamises ja kritiseerimises. Õpilased püüdsid kõrvaldada oma käitumises neid puudusi, mida kritiseeriti seinalehes.

Pikapäevarühma seinalehte võib hea eduga välja anda suuremas koolis, väiksemas koolis võib see aga osutada õpilastele üle jõu käivaks. Väiksemas koolis võiks kasutada rühmale pühendatud alalist rubriiki kooli üldises seinalehes.

Kollektiivi tsementeerimisele aitab tõhusalt kaasa kontakt teiste koolide rühmadega. Selle töövormi kasutamise poolest paistavad eriti silma Tartu koolid. Võrdlemisi tihe kontakt on Tartus kujunenud näiteks 10. 8-klassilise Kooli ja 2. Keskkooli rühmade vahel. Need rühmad korraldavad pidevalt vastastikuseid külaskäike, mida sisustatakse isetegevusetekannete ja mitmesuguste võistlustega. Niisugused kohtumised stimuleerivad kõiki õpilasi võitlema oma kollektiivi hea nime eest. Isetegevusetekannetega esinemine teise rühma ees on vastustusrikas ülesanne, milleks valmistatakse hoolikalt, et mitte häbi teha oma kollektiivile. Samuti on lugu spordivõistlustega. Pealegi paneb võistlusmoment õpilasi emotsionaalselt kaasa elama oma rühma liikmete edule ja ebaedule. Selle kõige tulemusena tugevneb rühma kollektiivsustunne märgatavalt.

Töökasvatusest. NLKP programmis on esile tõstetud töökasvatuse tähtsat osa kasvatustöö üldises süsteemis: «Partei peab kasvatustöö keskseks ülesandeks arendada kõigis ühiskonnaliikmetes kommunistlikku töössesuhtumist.»¹

Paljudes pikapäevarühmades tutvustatakse õpilasi süstemaatiliselt nõukogude inimese tööga. Selleks kasutatakse vestlusi, ekskursioone ja kohtumisi tööeesrindlastega.

Rakvere 1. Keskkooli pikapäevarühm korraldas 1961/62. õppeaasta teisel poolaastal ekskursioone kooli keskküttesse ja õppetöökotta, polikliinikusse, leivatööstusse, puidutööstusse, riiete keemilise puhastuse töökotta, sepikotta, karusloomakasvandusse, haudejaama, kolhoosi karjafarmi ja

¹ Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm, Tallinn, 1961, lk. 109.

kalakasvandusse. Kõik need õppekäigid avardasid õpilaste silmaringi, andsid teadmisi mitmetelt tööaladelt ja mis peaasi — näitasid nõukogude inimese mitmepalgelise töö vajalikkust. Ka Tartu Pedagoogilise Kooli Harjutuskooli pikapäevarühmas tutvuti linna asutuste ja vabrikute tööga ning tehti ekskursioone uusehitustele. Selles rühmas pakus lastele elavat huvi vestlus «Kus minu vanemad töötavad ja mida nad teevad», milles õpilased ise suure agaru- sega jutustasid oma vanemate tööst.

Rakvere 1. Keskkooli pikapäevarühmas seostatakse ekskursioone vahetult vestlustega. Nii näiteks korraldati vestlus «Meie kodulinna uusehitused» mitte koolis, vaid ekskursioonil ühele suuremale ehitusobjektile.

On hea, kui kasvatajad oskavad näidata kõike uut ja eesrindlikku, mis tekib nõukogulikis töös. Sellelt seisukohalt omab suurt kasvatuslikku väärtust Võru rajooni Rõuge 8-klassilise Kooli pikapäevarühma poolt korraldatud ekskursioon lähedal asuvasse tööstusesse, kus töötab kommunistliku töö brigaad. Õpilastel oli võimalus tutvuda kommunistliku töö liikumise olemusega ja nende tublide töömeestega, kes seda liikumist kannavad.

Niisugused vestlused ja ekskursioonid aitavad õpilasi psüühiliselt ette valmistada tootvaks tööks. Kuid töökasvatuse eesmärkide saavutamiseks ei piisa ainuüksi ekskursioonidest ja vestlustest, kui nendele ei lisandu õpilaste osavõtt tööprotsessist. Seepärast pöörataksegi pikapäevarühmades tõsist tähelepanu iseteenindamise ja ühiskondlikult kasuliku töö organiseerimisele.

Iseteenindamiseks on pikapäevarühmades avarad võimalused. Oma riiete ja jalatsite eest hoolitsemine, töölaua ja selle ümbruse koristamine, rühmaruumi puhastamine ja korrastamine, perioodilised suurpuhastused, laua katmine ja koristamine sööklas — need on ülesanded, millega õpilastel tuleb pidevalt tegelda. Iseteenindamisülesannete täitmiseks määratakse rühmas korrapidajad ja toimkonnad.

Kuigi pikapäevarühma õpilased viibivad enamiku päevast koolis, tuleb neid siiski suunata iseteenindamisele ja vanemate jõukohasele abistamisele ka kodus. Sellesuunalise selgitustöö ja kontrollimisega tegelevad pidevalt Rakvere 1. Keskkooli pikapäevarühma kasvatajad.

Et pikapäevarühm asendab teatud määral kodu, siis tuleb siin lastele anda igapäevaste praktiliste tööde vilu-

musi. Tartu Pedagoogilise Kooli Harjutuskooli rühmas õpetatakse lapsi sukki nõeluma ja nõöpe ette õmblema, Rakvere 1. Keskkoolis kartuleid koorima, võileibu tegema, toidunõusid pesema, taskurätti palistama, salli heegeldama, sukki, sokke ja taskurätte pesema. Niisugused praktilised oskused on elus väga vajalikud.

Ühiskondlikult kasuliku töö raamides tegeldakse rühma-des suuskade ja kelkude hooldamisega, koolimaja ümbruse korrastamisega, rändlindudele pesakastide valmistamisega, koolimaja lähedal olevate parkide korrastamisega ja muu taolise tööga. On hea, kui rühmale kinnistatakse korrashoiuks mingi lõik kooli territooriumist. Nii on Kohtla-Järve 1. Keskkoolis pikapäevarühma hooldada kooli spordiväljak. Sellised kestva iseloomuga tööülesanded on heaks vahendiks õpilaste vastutustunde kasvatamisel.

Mitmes koolis (näit. Pärnu rajooni Tootsi 8-klassiline Kool, Võru rajooni Sõmerpalu Algkool) on pikapäevarühmad oma šefluse alla võtnud kohalikud lasteaiad. Nukuriiete õmblemine, mänguasjade parandamine ja lihtsamate mänguasjade valmistamine on rühma õpilastele huvitavaks tegevuseks.

Koolis leidub jõukohast tööd ka õppevahendite valmistamisel ja parandamisel, milleks on rühma õpilasi suunatud Rakvere 1. ja Tallinna 22. Keskkoolis.

Kõik eespool vaadeldud töökasvatuse vormid aitavad kaasa uue inimese kasvatamiseks, kes on aktiivne osavõtja kommunistliku ühiskonna ehitamisest.

Ideelis-poliitilisest kasvatusest. «Tänapäeva tingimustes on partei ideelise kasvatustöö peaülesandeks tagada ideoloogiliselt NLKP programmi ellurakendamine, kommunismi materiaal-tehnilise baasi loomine, kommunistlike ühiskondlike suhete kujundamine, uue inimese kasvatamine; tõsta poliitilist valvsust, teostada laialdast pealetungi imperialistlikule ideoloogiale, minevikuiganditele inimese teadvuses», on öeldud NLKP juunipleenumi otsuses.¹ Sellest tähtsast otsusest peavad oma töös juhenduma ka pikapäevarühmad.

Ideelis-poliitilise kasvatuse üheks ülesandeks on õpilaste pidev informeerimine meie maa sise- ja välispoliitikast. Selleks loetakse pikapäevarühmades ajalehti «Säde»,

¹ NLKP Keskkomitee pleenumi otsused. Juuni 1963, Tallinn, 1963. lk. 5.

«Noorte Hää!», kohalikku ajalehte ning ajakirju «Täheke» ja «Pioneer». Valga I 8-klassilise Kooli pikapäevarühmas toimub poliitinformatsioon mitmesuguses vormis pidevalt ja süstemaatiliselt, kusjuures pannakse suurt rõhku näitlikustamisele. Rühma ruumis on välja pandud maailma poliitiline kaart, mille äärtele kinnitatakse aktuaalsete poliitiliste sündmuste kohta käivad ajaleheväljalõiked, mis ühendatakse värvilise niidi abil vastava riigi, linna, piirkonnaga, millest sõnumis on juttu.

Ideelis-poliitilises kasvatustöös tuleb kasutada ka kaas-aegseid tehnikavahendeid — raadiot, televisiooni ja kino. Raadiot ja kino kasutatakse sageli Suure-Jaani Keskkooli pikapäevarühmas. Õpilastele pakkus suurt huvi raadio-saate «Sul kommunist eeskujuks on» jälgimine, elava aru-telu aga kutsus esile film «Meie Nikita Sergejevitš».

Üldiseks on pikapäevarühmades muutunud riiklike pühade ja tähtpäevade tähistamine. Oodatud sündmuseks on lastele Oktoobrirevolutsiooni aastapäev, Nõukogude armee aastapäev, naistepäev, 1. mai ja mitmed teised tähtpäevad. Nende päevade tähistamiseks kasutavad paljud kasvatajad vestluste kõrval mitmeid muidki töövorme, püüdes seda teha nii, et ettevalmistustöösse oleks haaratud kogu rühm ning et üritus ise kujuneks õpilastele emotsionaalselt mõjusaks ja meeldejäävaks. Rakvere I Keskkooli pikapäevarühm tähistas Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni aastapäeva lilled viimisega Isamaasõjas langenute mälestussambale. Samas toimus vestlus teemal «Mida andis Oktoobrirevolutsioon meie rahvale, eriti noortele». Nõukogude armee aastapäeva puhul korraldati Isamaasõjas langenute mälestussamba jalamil koondus, kus õpilased esitasid päevakohaseid jutustusi ja luuletusi. Tallinna 4. Keskkooli pikapäevarühmas õpiti Oktoobrirevolutsiooni tähistamiseks 3-osaline montaaž «Laste elu enne ja nüüd». Esimeses osas «Laste elu enne Oktoobrirevolutsiooni» esitasid II ja III klassi õpilased vastavaid lugemisalasid ja kaks dramatiseeringut: «Kingsepapoiss» ja «Karjase kauplemine». Teises osas esitasid V—VI klassi õpilased luuletusi Oktoobrirevolutsioonist, kuna kolmanda osa täitsid kõige nooremad, I klassi õpilased jutukeste ja luuletustega laste elust tänapäeval.

Heaks ideelis-poliitilise kasvatustöö vormiks on temaatilised õhtud, mida ka laialdaselt praktiseeritakse. Viljandi I 8-klassilise Kooli pikapäevarühma poolt korraldatud

õhtu «Meie kodumaa homme päev» selgitas lastele arusaadavas vormis neid hiiglaslikke ülesandeid, mis nõukogude rahva ees seisavad kommunismile üleminekul.

Ateistliku kasvatustöö vajadusele juhiti tõsiselt tähelepanu NLKP Keskkomitee juunipleenumil: «Religioon on meie maal teadusliku maailmavaate peamine vastane, üks kõige tugevamaid minevikuigandeid, millest elanikkonna paljud kihid ei ole veel vabanenud. Meie maal on religiooni sotsiaalsed juured juba ammu läbi lõigatud, kuid usulised vaated eksisteerivad veel minevikuigandina. Seal, kus ei tee tööd meie, intensiivistub kirikumeeste ja sektantide mõju.»¹

Pikapäevarühmas tehtavas ateistlikus kasvatustöös saavad kasvatajad rakendada järgmisi töövorme²: sobivate kirjandusteoste ühislugemine, filmide, teatrietenduste vaatamine koos sellele järgneva aruteluga; vastavate raadio- ja televisioonisaadete jälgimine; ekskursioonid (näit. ajaloo- või loodusloomuuseumi jm.); temaatilised õhtud («Usk — teaduse vaenlane», «Kuidas toodi usk Eestimaale», «Uni ja unenäod» jne.); küsimuste-vastuste õhtud; huvitava füüsika ja keemia õhtud; individuaalsed ja kollektiivsed vestlused antireligioossete küsimuste üle (näit. «Ebatavalised vihmad», «Virmalised», «Kuidas tekivad vihm, lumi ja rahe», «Tulemägede tegevusest», «Uni ja unenäod», «Kuidas tekivad päikese- ja kuuvarjutused», «Meie ei käi kirikus» jne.).

Vajalikku rõhku pannakse paljudes pikapäevarühmades õpilaste kasvatamisele proletaarse internatsionalismi vaimus. Selleks korraldatakse rühmades rahvaste sõpruse õhtuid, mis huvitavas vormis annavad õpilastele teadmisi teiste maade ja rahvaste kohta ja kasvatavad lugupidamist teiste rahvaste vastu. Hoolikalt valmistusid Võru Fr. R. Kreutzwaldi nimelise Keskkooli pikapäevarühma kasvandikud rahvaste sõpruse õhtuks. Ajakirjast «Täheke» lõigati välja 15 erinevast rahvusest nukku, kõikide liiduvabariikide esindajad, õpiti laule ja tantse. Huvitava õhtu põhimõtteks oli näidata lastele meie paljurahvuselise kodumaa rahvaid ühise sõbraliku perena.

¹ L. F. Iljitšov, Partei ideoloogilise töö järjekordsed ülesanded. Ettekanne NLKP Keskkomitee pleenumil 18. juunil 1963, Tallinn, 1963, lk. 36.

² Ateistlikust kasvatusest koolis. Toimetanud K. Leht, Tallinn, 1960, lk. 9.

Eesti ja vene rahva vahelise sõpruse kasvatamine on pikapäevarühma üheks oluliseks ülesandeks. Selle tähtsa ülesande täitmiseks korraldatakse vene õppekeelega koolide õpilastega ühiseid üritusi, nagu mängud, kohtumisõhtud ja spordivõistlused. Tallinna 22. Keskkooli pikapäevaklassi õpilased on esinenud isetegevusetekannetega vene õppekeelega 5. ja 45. Keskkooli õpilastele, kooli naabruses oleva vene õppekeelega 9. Pikapäevakooli õpilastega on aga korraldatud rahvastepallivõistlusi. Huvipakkuv oli ka esinemine vene lasteaias, kus korraldati «tähekesepidu». Suhtlemine teisest rahvusest lastega õpetab üksteist paremini mõistma ning vastastikku üksteise saavutusi hindama ja kasvatab sõprust rahvaste vahel.

Moskva 33. Pikapäevakoolis korraldatakse rahvaste sõpruse kasvatamiseks liiduvabariikidele pühendatud nädalaid¹. Toome näitena VII-a klassi poolt organiseeritud Gruusia NSV nädala programmi.

1. päev — Gruusia NSV nädala avamine.
2. päev — Gruusia raamatunäituse avamine, raadiokontsert gruusia rahvalauludest.
3. päev — gruusia muinasjuttude õhtu noorematele õpilastele, Gruusiale ja gruusia lastega peetavatele sõprussidemetele pühendatud raadioajakiri.
4. päev — raadiokontsert gruusia nõukogude lauludest, Tbilisile pühendatud õhtu.
5. päev — gruusia dokumentaalfilmide kinofestival.
6. päev — lõpuõhtu, kus viibisid ka Gruusia Esinduse töötajad ja esinesid konservatooriumi üliõpilased.

Niisugune üritus nõuab küll pikemaajalist ja pingsat ettevalmistustööd, kuid ei ole kahtlust, et ka selle pedagoogiline efektiivsus on suur.

Üheks internatsionalismi kasvatamise vahendiks on kirjavahetus teiste liiduvabariikide ja sotsialismimaade lastega. Tallinna 22. Keskkooli pikapäevarühma õpilased on kirjavahetuses Vene Föderatsiooni, Leedu, Läti, Tšehhoslovakkia, Ungari ja Bulgaaria õpilastega. Sõpradelt saadud

¹ Л. Микаэльян, К новым формам в воспитательной работе. «Изопыта работы московских школ с продленным днем». Составители Т. П. Аникина и М. И. Ященко, Москва, 1962, стр. 39.

kirju, pilte, märke ja kingitusi kasutatakse albumite koostamiseks ja koolinäituse eksponaatidena.

Taolisest kirjavahetusest võib välja kasvada õpilaste sügavam huvi mõne maa vastu. Moskva 33. Pikapäevakoolis tekkis selliselt Bulgaaria Noorte Sõprade Klubi (BNSK)¹. Kui arvestada, et teiste maadega peetavast kooli kirjavahetusest moodustab 90% kirjavahetus Bulgaaria õpilastega, et koolis käib sageli külalisi Bulgaariast, et BNSK endine esimees, 7. kl. õpilane viibis 1960. aastal Bulgaarias, siis saab selgeks, milline tihe side on klubil Bulgaaria noortega. Sellest töövormist tasub eeskuju võtta meigi pikapäevakoolidel ja -rühmadel

Meie vabariigis on internatsionalismi kasvatamiseks korraldatud ka temaatilisi õhtuid, mis pühendatakse ühele kindlale riigile liiduvabariikide või sotsialismimaade perest.

On väga hea, kui ideelis-poliitilist kasvatust pikapäevarühmas saab siduda kodu-uurimisega ja koduloolise printsiibi rakendamisega. Seda on tehtud näiteks Narva 2. Keskkooli rühmas, kus ajalootundides vastava ajajärgu käsitlemise puhul meenutati Vassili Gerassimovi revolutsioonilist tegevust ja Narva Kreenholmi Manufaktuuri kuulsusrikast ajalugu.

Pikapäevarühm ja pioneeri- ning komsomolitöö. Pioneeri- ja komsomoliorganisatsioon peavad andma pikapäevarühmale tõhusat abi. Pole ju pioneeri- ja komsomolitöö koolis mingiks omaette tööloiguks, vaid see puudutab kõiki õppe- ja kasvatustöö põhiküsimusi. Seega pole pikapäevarühma tegevus ühelt poolt ja komsomoli- ning pioneeritöö teiselt poolt kaugeltki mitte rangelt eraldatud alad, vaid on tihedalt üksteisega seotud ja läbi põimunud. Põhilisteks küsimusteks, milles õpilasorganisatsioonid pikapäevarühma abistada võivad, on võitlus kõrge õppeedukuse eest ja vaba aja sisustamine.

Kuna pikapäevarühm asendab lastel teatud määral kodu, on neile n.-ö. koduks, siis ei tohi siin ükskõikselt suhtuda niisugusesse küsimusse, nagu seda on pioneeriks vastuvõtmine. Õigesti ja läbimõeldult talitab Tallinna 22. Keskkooli pikapäevarühma kasvataja Hartmann, kelle rühmas on õpilaste astumine pioneeriorganisatsiooni rida-

¹ И. З. Гликман, Работа воспитателя в школе с продленным днем, Москва, 1962, стр. 54.

desse pidulikuks sündmuseks. Rühmakaaslased õnnitlevad uut pioneeri lilled ja õnnitluskaartidega. Kollektiivi niisugune tähelepanelikkus rõhutab pioneeriks astumise tähtsust ja stimuleerib selleks kõiki õpilasi.

Mitmetes koolides on pioneerid pikapäevarühmade nõrgemad õpilased oma šefluse alla võtnud. 1961/62. õppeaastal olid Tallinna 24. Keskkooli pikapäevarühma halvasti edasijõudvate õpilaste šeffideks 6. klassi pioneerid (rühm koosnes 1.—5. kl. õpilastest), kes oma ülesandeid väga tõsiselt võtsid. Pioneerid külastasid pidevalt rühma, abistasid oma šeflusaluseid koduste ülesannete tegemisel ja kontrollisid neid, aitasid pidada sidet kasvataja ja õpetajate vahel. Samal põhimõttel töötas ka Pärnu rajooni Tootsi 8-klassilise Kooli pioneeriaktiiv. Selle kooli pioneerid koostasid vastava graafiku, mille järgi käis iga päev 2 pioneeri pikapäevarühmas oma šeflusaluseid abistamas.

Pikapäevarühmades, kus on õpilasi erinevatest klassidest, tekib sageli niisugune raskus, et nooremad õpilased jõuavad varem õpitud, kasvataja ei saa aga nendega tegeleda, sest peab juhendama ja kontrollima ülejäänud õpilaste koduste ülesannete ettevalmistamist. Niisugune raskus kerkis esile 1961/62. õppeaastal ka Viljandi 1. Keskkooli pikapäevarühmas, kus oli 12 õpilast I klassist. Neil polnud kas üldse õppida või oli seda väga vähe. Kasvatatajale tulid appi pioneerid eesotsas malevanõukogu esimehega ja võtsid I klassi mudilased oma hoole alla. Nendega käidi jalutamas, korraldati mängu, korraldati tähti ja luuletusi, joonistati ja arutati ühiselt valminud jooniseid. Pioneeride autoriteet oli väikeste seas suur ja sõna kuulati mitte sugugi halvemini kui «päris» kasvataja puhul.

Eriti palju saavad pikapäevarühma vaba aia sisustamiseks teha pioneeriinstruktorid, kelle otseseks ülesandeks on ju oma oskuste praktiline rakendamine ja oma teadmiste edasiandmine teistele lastele. Pioneeriinstruktorid võivad korraldada mängu, olla ekskursioonijuhtideks, pidada vestlusi, õpetada käsitööd, korraldada spordivõistlusi, lavastada näidendeid ning olla paliude muude tegevuste initsiaatoriteks ja juhtijateks. Tegelikult aga rakendatakse rühmades pioneeriinstruktoreid väga vähe. See asiaolu viitab nõrgale koostööle kasvataja ja vanempioneerijuhi vahel. Kindlasti on vaia seda koostööd tugevdada.

On väga oluline, et kasvataja tunneks pioneeriastmete nõudeid, pioneeriteadmisi ja -oskusi. Nende oskuste hulgas

on arvukalt niisuguseid, mida saab lastele anda pikapäevärühma töö kaudu ja mille täitmist on võimalik rühma töös kontrollida. Sellele küsimusele peab kasvataja mõtlema juba oma töö planeerimisel.¹

Kui pikapäevärühmadel pionieriorganisatsiooniga on teatud kontakt olemas, siis komsomoliorganisatsiooniga on see side kahjuks nõrgem. Sageli valmistab raskusi asjaolu, et vanemate klasside õpilastel, kommunistlikel noortel on sel ajal tunnid, kui pikapäevärühm töötab. Kuid mõningaid koostöökogemusi komsomoliorganisatsiooniga on rühmadel siiski olemas.

Nõo Keskkoolis on kommunistlikud noored organiseerinud pikapäevärühma õpilastele mängu, Tallinna 4. Keskkoolis ekskursioone, Tallinna 1. ja 22. Keskkoolis aga korraldavad nad rühmas kinoseansse. Tallinna 22. Keskkooli pikapäevärühmas korraldatakse küsimuste-vastuste hommikuid, kus kommunistlikud noored jutustavad noorematele palju huvitavat tehnikast, spordist ja kosmose vallutamisest.

Koolide komsomoliorganisatsioonid peaksid pikapäevärühmad oma šefluse alla võtma. Nad saaksid paljugi teha oma nooremate kaaslaste kasvatamisel, nende vaba aja organiseerimisel.

Käitumiskultuuri kasvatamisest. Käitumisküsimustega tegelemise erikaal rühma kasvatustöös on mitmetest asjaoludest. Eelkõige sõltub see rühma koosseisust. Mõnes koolis suunatakse pikapäevärühma kõige halvemini käituvad ja distsiplineerimatud õpilased, ehkki pikapäevärühm ei ole ju mõeldud ainuüksi raskestikasvatatavate laste ümberkasvatamiseks, pealegi muudab see kasvataja töö äärmiselt keerukaks. Käitumisküsimuste osatähtsus sõltub veel kasvataja koostöö edukusest õpetajate ja klassijuhatajate ning lastevanematega, pionieri- ja komsomoliorganisatsiooni abist rühmale, rühmakollektiivi tugevusest, kasvataja pedagoogilisest võimekusest ja mitmetest muudest teguritest.

Tavaliselt tuleb käitumisküsimustega rohkem tegelda rühma organiseerimise algperioodil. Õpilased tulevad kodudest, kus puudub regulaarne järjevalve laste käitumise üle, mistõttu esineb selles märgatavaid puudujäärke. Kasvatajal tuleb palju vaeva näha, et sisendada õpilastele

¹ Vt. lk. 34.

käitumiskultuuri põhilisi harjumusi. Kui rühm on töötanud juba üle aasta, siis on kõige raskem periood seljataga ja progress õpilaste käitumises peab olema silmanähtav. Pakub ju pikapäevarühm õpilaste käitumiskultuuri kasvatamiseks eriti soodsaid võimalusi, kuna õpilased suure osa päevast pedagoogilise mõju sfääris ja kollektiivis viibivad. Kuigi teatud tase on saavutatud, ei tohi kasvataja tähelepanu käitumisküsimuste suhtes kunagi nõrgeneda. Kõlbeliste mõistete selgitamise aluseks peab olema kommunismiehitaja moraalikoodeks.

Suurt ja regulaarset tööd käitumisnormide selgitamiseks tehakse Rakvere I Keskkooli pikapäevarühmas. Siin on välja töötatud kindel vestluste süsteem, millest toome mõningaid näiteid: «Õpilane koolis, kodus, tänaval, kinos ja teatris», «Tervitamisest», «Lauakombed», «Vanemate inimeste kohtlemine», «Õpilane tunnis ja vahetunnis», «Endast väiksemate kohtlemine», «Palumisest ja tänamisest», «Seltsimehelik suhtumine kaaslastesse».

Rakvere I 8-klassilises Koolis kasutatakse õpilaste käitumisnormide ja kõlbeliste mõistete selgitamiseks sageli diafilme, mille vaatamine õpilasi väga köidab. Diafilm «Komsomoli saar» käsitles polaaruurijate elu. Filmi vaatamisele järgnenud vestluses juhtis kasvataja õpilaste tähelepanu üksteise toetamise ja abistamise vajadusele. Diafilmi «Jõekivikesed» vaatamisel toodi esile haige Irina ja klassikaaslaste sõprus — kollektiivi hoolitsus ühe oma liikme eest.¹

Käitumisküsimuste selgitamisel tuleb lasta õpilastel enestel võimalikult rohkem oma arvamust avaldada. Selleks korraldati Rāpina Keskkooli pikapäevarühmas Holger Puki raamatu «Kuidas toimid sina?» arutelu, Võru rajooni Rõuge 8-klassilise Kooli rühmas aga dispuut seltsimehelikkusest ja sõprusest.

Käitumisnormide selgitamisele, veenmisele peab järgnema harjutamine. Et harjutada õpilasi lugu pidama aususest, selleks on Tallinna 22. Keskkooli pikapäevarühmas sisse seatud «iseteenindamisega vihikupood»: lauasahtlis on uute vihikute pakk ja samas kassa, kuhu õpilased ise raha panevad ja kust nad paraja raha puudumisel peenraha ise tagasi võtavad. Puudujääki ei esine kassas kunagi.

¹ Hommikupoolikul pikapäevarühmas, «Nõukogude Õpetaja», 15. detsember, 1962. a.

Ilma pideva nõudlikkuseeta ei kujune vastavaid käitumisharjumusi. Kasvataja nõudlikkuse kõrval tuleb võimalikult rohkem rakendada kontrollijana ja nõudjana rühmakollektiivi. Selleks korraldataksegi Tartu Pedagoogilise Kooli Harjutuskooli pikapäevarühmas igapäevaseid «perekondlikke nõupidamisi», kus muude küsimuste kõrval õpilased ise arutavad vastastikku üksteise käitumist. Hea eduga on õpilaste käitumise kollektiivset arutamist praktiseeritud ka Rakvere I 8-klassilise Kooli pikapäevarühmas. Selles tööloigus peaksid kasvatajad rohkem toetuma pionieri- ja komsomoliorganisatsioonile.

Esteetilisest kasvatuses. Linnakoolide pikapäevarühmas on üheks kättesaadavamaks esteetilise kasvatus vahendiks kino. Ja seda vahendit tuleb kasutada. Mitmete koolide pikapäevarühmad (Tartu Pedagoogilise Kooli Harjutuskool, 10. 8-klassiline Kool) käivad regulaarselt kord nädalas kinos lasteseanssidel. On veelgi parem, kui filme näidatakse oma koolis, nagu seda tehakse Tallinna 22. Keskkoolis, kus vanemate klasside õpilased demonstreerivad igal esmaspäeval pikapäevarühma kasvandikele filme. Kindlasti tuleb rühmadel kasutada mõlemaid mooduseid, sest koolis pole võimalik kunstilisi filme näidata. Muidugi tuleb arvesse ka televiisori kasutamine. Iga filmi vaatamisele peaks järgnema arutus, vestlus ja kokkuvõtete tegemine nähtust.

Maal asendab kino sageli filmoskoop ja diafilmide kogu. Diafilmide demonstreerimisega ja sinna juurde seletuste andmisega tulevad edukalt toime pioneerid ja vanemad õpilased.

Kunstinäituste külastamine on senini jäänud peamiselt linnakoolide privileegiks, kuid tuleb märkida, et seda eesõigust kasutatakse nende pikapäevarühmade poolt halvasti. Ei maksa karta, et kunstinäituse külastamine oleks õpilastele üle jõu käiv; vastava ettevalmistuse ja jõukohaste seletuste puhul aitab see märgatavalt laiendada õpilaste esteetilist silmaringi.

Ka kasvatajate vestlused kirjandusest, kunstist ja muusikast on paraku võrdlemisi harvaks nähtuseks pikapäevarühmade tööpraktikas. Mõnikord kasvatajad vabandavad seda vastava ettevalmistuse puudumisega. Kuid selleks, et tutvustada (enamasti) algklasside õpilastele mõnda heliloojat, kunstnikku või kirjanikku, pole vaja eriharidust. Pealegi võib kasvataja saada vastavate ainete õpetajatelt

juhtnööre ning mõnikord neid õpetajaidki esinema paluda.

Oleks hea, kui pikapäevarühmas korraldataks süstemaatilisel lasteraadio ühiskuulamisi, nagu seda tehakse Tartu 10. 8-klassilises Koolis. Raadiokuulamise võimalus peab olema igas rühmas. Kui mõnda head saadet ei ole mingil põhjusel võimalik kuulata, tuleks see lindistada, et kuulata hiljem sobival ajal. Niisugustest huvitavatest saadetest kujuneb rühmal oma fonoteek, mida saab pidevalt kasutada. Tallinna 22. Keskkooli pikapäevarühmas kasutatakse muusikakuulamiseks grammofoni.

Mitmed pikapäevarühmad teevad tõsist tööd õpilastele kirjanduse tutvustamisel. Rakvere I Keskkooli pikapäevarühma kasvandikud armastavad väga raamatute ühislugemisi, mis toimuvad seal pidevalt. Ühislugemiseks määratud teoste nimekiri sisaldub kasvataja perspektiivtööplaanis.¹ Tartu 10. 8-klassilise Kooli rühmal on loodud tihedad sidemed kohaliku lasteraamatukoguga, mida külastatakse regulaarselt igal nädalal. Raamatukogu lugemissaalis vaadatakse diafilme, loetakse ajakirju ja raamatuid.

Lapsi on vaja õpetada ilu nägema ka looduses. Selleks tuleb rühmas kasutada ekskursioone, jalutuskäike ja mängu vabas õhus, milleks eriti maakoolidel on soodsad võimalused. Seejuures ei tohi unustada looduskaitse põhimõtteid.

Peale ilusa tajumise tuleb esteetilise kasvatuses raamides lapsi igati suunata ilusa loomisele. Selleks pakub pikapäevarühmas avaraid võimalusi õpilaste isetegevuse viljelemine.

Toredaks tavaks on Valga I 8-klassilise Kooli pikapäevarühmas toimuv iganädalane ühislaulude õppimine. See pakub mõningat lisa klassi nappidele laulutundidele. Tuleb pidada loomulikuks, et iga kasvataja oskab käsitseda üht muusikariista ja lastele lihtsamaid laule õpetada. Kui ta selleks suuteline pole, tuleks siin tööle rakendada vanemaid õpilasi, pioneeriinstruktoreid ja kommunistlikke noori.

Näidendite lavastamine on üheks ulatuslikumaks ja raskemaks ülesandeks, mille kallale ei julgeta sageli asuda, pidades seda rühmale üle jõu käivaks. Mitmetes rühmades on selle ülesandega siiski küllaltki edukalt toime tulnud. Nii lavastati Pärnu I Keskkooli pikapäevarühmas näidend

¹ Vt. lk. 42.

«Külmataat», Viljandi I Keskkooli rühmas aga «Näärimuinasjutt», kusjuures eriti hinnatav on see, et dekoratsioonid, rekvisiidid ja kostüümid valmistati õpilaste endi poolt. Selliselt kasvatati huvi teatri vastu ka nendes õpilastes, kelles seda muidu polnud märgata. Pealegi oli näidendi õppimine ja lavastamine oluliseks perspektiiviks rühmakollektiivi ees.

Hästi stimuleerivad teatud ala viljelemist näitused. Suure-Jaani Keskkooli pikapäevarühmas korraldatud jooniste näitus oli stiimuliks, mis pani paljud õpilased agaralt joonistama ja joonistamisesse senisest palju tõsisemalt suhtuma. Näituse eesmärgiks võib olla ka üldise ülevaate andmine esteetilisest kasvatuses pikapäevarühmas. Tallinna 22. Keskkooli pikapäevarühmad esinevad kevaditi korraldatavatel koolinäitustel alati omaette väljapanekutega joonistest, voolingutest ja käsitöödest.

Et lapsi paelub väga võistlusmoment, siis tuleb seda kasutada ka esteetilise kasvatuses huvides. Tallinna 4. Keskkooli pikapäevarühmas valmistuti pingsalt deklamaatorite võistluseks. Võistlust jälgis suure kaasaelamisega kogu rühm, eriti tähelepanelikult aga õpilastest enestest moodustatud žürii, kes premeeris lõpuks paremaid esinejaid raamatutega.

Pikapäevarühmad peaksid õpilaste esteetilisel kasvatusel maksimaalselt ära kasutama kõik need võimalused, mida selleks pakuvad koolivälised asutused: pioneeride paleed, pioneeride majad, mitmesugused klubid. Tallinna 22. Keskkooli pikapäevaklassi ja -rühma kasvandike esteetilisele arengule on suurt mõju avaldanud tegutsemine Pioneeride Palees ja Tombi-nimelise Kultuuriklubi lasteringides. Pioneeride Palees õpiti näidend «Liiklusmärgid jutustavad», millega esineti ka televisioonis ja mille eest saadi ülevaatusel diplom. J. Tombi nimelise kultuurihoone lastesektori noorte muusikasõprade klubis tehti lähemat tutvust muusika ja muusikariistadega. Selle töö viljakusest kõneleb fakt, et paljud pikapäevarühma kasvandikud astusid hiljem kooli mandoliiniorkestrisse ja muusikaklassi.

Õpilaste esteetiliste töökspidamiste arendamise seisukohalt on suur tähtsus rühma ruumide kujundamisel. Haapsalu I Keskkooli pikapäevarühmas võtsid ruumide sisustamisest ja kaunistamisest osa kõik lapsed. Koos riputati üles pildid ja maalid, ettevalmistusklassi kujundati

stend «Õnnelik lapsepõlv». Kasvataja laskis õpilastel enes-
tel kaaluda ja arutada, kuhu mingi pilt või mööbliese pare-
mini sobib. Kasvataja näpunäited ruumide sisustamise
kohta andsid õpilastele palju vajalikke teadmisi.

Kehalisest kasvatuses. Pikapäevarühmaga koolil on
tayalise kooliga võrreldes suured eelised õpilaste füüsi-
liseks arendamiseks. Pikapäevarühma õpilased viibivad
koolis suurema osa oma päevast, mistõttu siin on paremad
võimalused süstemaatiliseks ja plaanipäraseks kehakul-
tuuriliseks tegevuseks.

VNFSV Pedagoogiliste Teaduste Akadeemia Kehalise
Kasvatuse ja Koolihügieeni Teadusliku Uurimise Instituudi
koolihügieeni sektori teaduslik töötaja L. Aleksandrova
uuris 1958/59. õppeaastal pikapäevarühma kuuluvate ja
sinna mittekuuluvate laste füüsilist arengut.¹ Tema uuri-
mused näitavad, et pikapäevarühma mittekuuluvad õpila-
sed, kes ei pea kinni kindlast päevarežiimist, jäävad oma
kehalisel arengus tunduvalt maha pikapäevarühma kuulu-
vatest lastest. Seda tõendab vastavate füsiomeetriliste näi-
tajate juurdekasvu võrdlemine mõlemal grupil:

Juurdekasv pikapäevarühma kasvandikel

Kaal	Rinna- ümberrõõt	Kopsumaht	Surumine parema käega	Surumine vasema käega
1,5—2,6 kg	1,65—2,9 cm	400—580 cm ³	1,9—3,7 kg	1,5—2,5 kg

Juurdekasv rühma mittekuuluvatel õpilastel

Kaal	Rinna- ümberrõõt	Kopsumaht	Surumine parema käega	Surumine vasema käega
0,8 kg	1,1 cm	277 cm ³	2,1 kg	1,4 kg

¹ Л. И. Александрова, Режим групп продленного дня в общеоб-
разовательной школе, Москва, 1959, стр. 6—7.

Loomulikult ei tulene laste hea füüsiline arenemine ainuüksi rühma kuulumisest, vaid sellest, et rühmas tehakse pidevat ja süstemaatilist tööd kehalise kasvatusel alal. Praktikas esineb aga mõnikord olukordi, et kehalist kasvatust alahinnatakse, mis avaldub eelkõige selles, et lapsi lastakse vähe viibida värskes õhus. Niisugust olukorda on konstateerinud mitmetes Tallinna pikapäevarühmades Epidemioloogia, Mikrobioloogia ja Hügieeni Teadusliku Uurimise Instituudi töötajad.¹ See kõneleb vajadusest pöörata õpilaste kehalisele kasvatusel, eriti aga värskes õhus viibimisele pikapäevarühmades palju rohkem tähelepanu. Tuleb täita «Pikapäevakooli ja -rühma ajutise põhimääruse» nõuet, et õpilased saaksid viibida värskes õhus vähemalt 1—2 tundi päevas.² Õpilaste viibimine värskes õhus võib olla sisustatud mängude, jalutuskäikude, spordi või tööga.

I—II klassi õpilaste füüsilisele arengule ja tervisele mõjub soodsalt pärastlõunane magamine. Meie poolt vaadeldud 47 pikapäevarühmast võimaldati seda ainult ühes rühmas (Tartu Pedagoogilise Kooli Harjutuskoolis). Vabanduseks tuuakse ruumikitsikus ja magamisasemete puudumine, kuid tavaliselt on need raskused ületatavad. Soovitatav on kasutada välivoodeid või kokkukäivaid magamisraame, nagu seda tehakse lasteaedades.

Kehalise kasvatusel edukus pikapäevarühmas sõltub suuresti materiaalsest baasist. On hea, kui rühm saab paar korda nädalas kasutada kooli võimlat, nagu see on korraldatud Tartu Pedagoogilise Kooli Harjutuskoolis ja Suure-Jaani Keskkoolis. Rühmal peaks olema oma spordivarustus kelkude, suuskade, uiskude, pallide jne. näol.

Kehalise kasvatusel raamides saab pikapäevarühmas korraldada mitmesuguseid võistlusi. Kõigepealt tulevad arvesse rühmasisesed võistlused. Nii korraldati Põlva Keskkooli pikapäevarühmas kergejõustikuvõistlused, mille kavas olid jooksud, kaugushüpe ja pallivise. Tallinna 4. Keskkooli rühmades peeti võistlusmängude päev, mille osa alasid toimus väljas, osa toas. Väljas toimusid palliga märkiviskamine, kotijooks ja kombineeritud teatejooks. Toas tuli lastel oma osavust näidata kartulijooksus, ise-

¹ R. Silla, V. Hion, Pikapäevarühmad vajavad suuremat tähelepanu, «Nõukogude Õpetaja», 1962, nr. 8.

² Eesti NSV Haridusministeerium, Käskkirjad ja juhendid, nr. 8 (30), juuli 1961, lk. 26.

teenindamise teatejooksus ja eeslile sabapanemises. Et arvestust peeti 3 grupis (eraldi I—II, III—IV kl. ja V—VI kl.), siis tegi see võistluse väga pingeliseks.

Kui koolis on rohkem rühmi kui üks, siis võivad nad omavahel võistlusi organiseerida. Võru rajooni 8-klassiliste koolide pikapäevarühmade vahel korraldati võistlused, mille aladeks olid kombineeritud teatejooks, mustlase-maadlus, kotijooks ja kõievedu. Et iga õpilane võis võistelda ainult ühel alal, mitmed alad aga (teatejooks, kõievedu) nõudsid arvukat võistkonda, siis pidi iga rühm välja panema 20 võistlejat.

Võimalik on võistlusi korraldada ka naaberkoolidega. Niisuguseid sõpruskohtumisi on korraldanud Haapsalu rajooni Silla 8-klassilise Kooli pikapäevarühm lauatennis, Valga I 8-klassilise Kooli rühm aga rahvastepallis.

KASVATUSTÖÖ ORGANISEERIMINE JA JUHTIMINE

Materiaalne baas. Kasvatustöö edukus pikapäevarühmas sõltub suurel määral rühma materiaalsest baasist, eelkõige aga ruumidest. Pikapäevarühm vajab normaalseks töötamiseks vähemalt 2 ruumi: üht ettevalmistusklassi ning teist mängu- ja puhketuba. On mõeldav ka niisugune võimalus, et kahe rühma peale on kasutada kolm ruumi: kaks ettevalmistusklassi ja üks mängutuba. Meie poolt kogutud andmed rühma ruumide kohta 45 koolist näitavad, et 27 juhul on rühmal kasutada peale klassiruumide veel muid ruume (mängutuba, saal, pioneerituba), 18 juhul aga ainult klassiruum. Viimast olukorda ei saa pidada rahuldavaks, sest see piirab kasvatustöö võimalusi ja väsitab lapsi, kuna nad peavad kogu aeg viibima ühes ja samas ruumis. Koolide direktoritel tuleks sellele küsimusele maksimaalselt tähelepanu pühendada ja leida võimalusi olukorra parandamiseks.

Ruumide sisustamisel on soovitatav kasutada mitte koolipinke, vaid laudu, millel saab ka lauamänge mängida, käsitööd teha jne. Koolipingid peaksid aga olema sellised, et nende plaati saab seada horisontaalasendisse.

Lastel peab olema kätepesuvõimalus ja igal õpilasel olgu oma käterätik. Ka peaks olema koht, kus õpilased saavad kuivatada märjaks saanud riideid ja jalatseid. Ettevalmistusklassis peaksid olema kapid, kus õpilased saaksid hoida oma õpikuid-vihikuid, ilukirjandust ja muud isiklikku «varandust».

On ka ülimalt soovitatav, et õpilased saaksid oma koolivormi rühmas olles vahetada koduste riiete vastu. Ka riiete hoidmiseks on vaja kappe.

Rühm peab olema varustatud küllaldase spordiinventariga ja omama piisavalt lauamänge ning mänguasju. Vaja on ka diafilme koos projektoriga. Kasutada peaks saama ka kitsasfilmiaparaati, magnetofoni, raadiot ning televiisorit. Samuti peaks rühmale olema tellitud mõned eksemplarid «Tähekest», «Sädet» ja «Pioneeri».

Üldiselt peaksid rühma ruumid olema sisustatud hubaselt, jätma koduse ja meeldiva mulje.

Rühmade komplekteerimine. Rühmade komplekteerimise kohta kogusime andmeid 47 koolist üle vabariigi. Ilmnes, et 23 koolis töötab 1 rühm, 16 koolis 2 rühma ja 8 koolis 3 ning enam rühma. Nendel 23 juhul, kui koolis töötab ainult üks rühm, oli see rühm 11 juhul komplekteeritud algklasside õpilastest (I—IV kl.), 12 juhul kuulus sinna aga ka V—VIII klassi õpilasi. Seega umbes veerandi vaadeldud juhtudest moodustavad rühmad, kus õpilaste vanuseline diferents on suur, ulatudes sageli I kuni VIII klassini.

Kasvatustöö teostamine, eriti aga ettevalmistustundide korraldamine ei ole niisuguses rühmas kerge. Sellepärast tuleks rühmi võimaluste piires komplekteerida rohkem ühealsetest ja väikese vanusevahega lastest. Selle komplekteerimise printsiibi praktiline rakendamine on kergem nendes koolides, kus töötab kaks või enam rühma. Seega oleks soovitatav koolides ühe rühma asemel luua kaks rühma, sest nii on kergem kasvatustööd korraldada. Oleks äärmiselt soovitatav, et praegu kehtivat rühma suurust (30—40 õpilast) vähendataks. See kergendaks kasvatustööd üldiselt ja mõjuks soodsalt ka rühmade arvu kasvule koolides. Kõige parem oleks muidugi, kui rühma saaks moodustada täiesti ühealsetest õpilastest; sel juhtumil oleks tegemist juba enam mitte rühmaga, vaid pikapäevaklassiga. Pikapäevaklasside loomine on mõeldav eelkõige suuremates koolides, kus on mitmeid paralleelklasse.

Töö planeerimine. Pikapäevarühma töö planeerimisel tuleb kasvatajal koostada perspektiivplaan ja nädalaplaanid. Perspektiivplaan on soovitatav koostada poolaastaks, sest ka klassijuhatajad planeerivad oma tööd tavaliselt poolaastate kaupa. Töö koordineerimise huvides peab siin olema ühtsus.

Rühma perspektiivplaani koostamisele asudes peaks

kasvataja kõigepealt tutvuma kooli üldtööplaaniga. Selles on fikseeritud kooli pedagoogilise kollektiivi ees seisvad põhilised ülesanded, mis annavad suuna ka pikapäevarühma tööle. Kooli üldtööplaani on märgitud õpilastele korraldatavad ülekoolilised üritused, nagu isetegevusolümpiaadid, spordivõistlused, hoogtööpäevakud jms., milleks ettevalmistamise saab kasvataja võtta rühma perspektiivplaani.

Rühma tööplaani koostamisel tuleb kasvatajal olla tihe kontaktis kõikide nende klasside juhatajatega, kelle klassidest rühmas on õpilasi. Kasvatajatel on vaja tunda klassijuhatajate tööplaane, klassijuhatajad aga peavad omakorda tutvuma nende kasvatustöö perspektiivülesannetega, mis kasvataja oma rühma ette seab. Niisugune koostöö aitab vältida dubleerimist, eriti vestluste temaatika osas ja loob tiheda seose klassijuhatajate ja kasvataja töös.

Et pikapäevarühma töö oleks vajalikus seoses pioneertiöga, selleks peaks iga kasvataja teadma, mis on antud poolaastal pioneerimaleva ja -rühmade tegevuse tulipunktis. Nii saab ka pikapäevarühm kaasa aidata mõnegi pioneeriürituse ettevalmistamisel. Kasvataja peab tööplaani kavandades arvestama ka seda, missuguste pioneeriteadmiste ja oskuste õpetamine perspektiivplaani võtta

Vene NFSV Pedagoogiliste Teaduste Akadeemia soovib pikapäevarühma perspektiivplaani jaotada järgmisteks alalõikudeks:¹

1. Õppetöö.
2. Ühiskondlikult kasulik töö, tööharjumuste kasvamine.
3. Kultuurse käitumise harjumuste kasvatamine.
4. Kehaline kasvatus.
5. Massiline kultuuritöö ja õpilaste vaba aja veetmise organiseerimine.
6. Töö lastevanemate ja üldsusega.
7. Inventari muretsemine.

Sellele perspektiivplaanile võiks lisada analüüsiva sissejuhatuse

Peale perspektiivplaani koostavad kasvatajad nädala-tööplaanid, mille raamides planeeritakse töö juba üksikute

¹ Организация работы в школах и группах продленного дня. Под ред. М. И. Кондакова, Москва, 1960, стр. 14.

päevade kaupa. Nädalaplaan peab kindlasti olema seotud perspektiivplaaniga, peab realiseerima ühe väikese osa perspektiivplaanis püstitatud ülesannetest.

Nädalaplaani päevade kaupa koostamisel tehakse rühmas sageli see viga, et päevaplaaniga dubleeritakse päevarežiimi. Päevaplaanis ei ole tarvidust korrata neid momente, mis igapäev samalaadsetena korduvad ja mis on fikseeritud päevarežiimis (näiteks õpilaste kogunemine, käte pesemine, söömine, õpilaste kojusaatmine). Päevaplaani tuleb võtta ainult need punktid, millel on erinevatel päevadel erinev sisu. Põhilisteks küsimusteks on siin ettevalmistustund ja vaba aja sisustamine.

Päevarežiim. Õpilaste vaimne ja kehaline areng sõltub suuresti päevarežiimist. Meie poolt teostatud üle 40 rühma päevarežiimi analüüs näitab, et põhiliseks puuduseks päevarežiimi ülesehituses on asjaolu, et liiga palju nähakse aega ette vaimseks tegevuseks (ettevalmistustundideks), mistõttu jääb vähe aega värskes õhus viibimiseks. Seda konstateerisid ka Epidemioloogia, Mikrobioloogia ja Hügieeni Teadusliku Uurimise Instituudi töötajad 21 Tallinna pikapäevarühma tegevuse vaatlemise alusel.¹ Toome näiteks ühe Tallinna I—IV kl. õpilastest koosneva rühma päevarežiimi: 9.00—9.15 kogunemine; 9.15—10.00 ettevalmistustund; 10.00—10.15 vaheaeg; 10.15—11.00 ettevalmistustund; 11.00—11.15 vaheaeg; 11.15—12.00 õppetöö kontrollimine; 12.00—12.30 käte pesemine, lõunasöök; 12.30—13.45 jalutamine, mängimine kooli õuel. Näeme, et selles rühmas kulub praktiliselt 60% ajast (kella 9—12) õppimisele ja õpitu kontrollimisele, veidi üle tunni jääb värskes õhus viibimiseks, muuks aga aega ei jäägi. Nii-sugust olukorda ei saa pidada normaalseks.

Sellise režiimitüübi kaitseks tuuakse väide, et niisugune ajajaotus sõltub praktilise elu vajadustest, kuna õpilased ei jõua vähema ajaga õpitud, sest neil puuduvad süstemaatilise töö harjumused. Tuleb aga arvestada seda, et niisugune režiim ei soodusta õpilastes vastavate harjumuste kujunemist, vaid tekitab neis loidust, väsimust, vastumeelsust õppimise vastu ja mõjub koondkokkuvõttes pidurdavalt nii vaimsele kui ka füüsilisele arengule.

¹ R. Silla, V. Hion. Pikapäevarühmad vajavad suuremat tähelepanu, «Nõukogude Õpetaja», 1962, nr. 8.

Esitame siinkohal näidisrežiimid¹, mida pikapäevarehmad võivad aluseks võtta oma päevarežiimi väljatöötamisel.

HOMMIKUPOOLSES VAHETUSES TÖÖTAVA RÜHMA NÄIDISPÄEVAREŽIIM

Õpilaste kogunemine	8.30—9.00
Hommikuvõimlemine või jalutuskäik, mängud värskes õhus	9.00—9.30
Eine	9.30—9.50
Ettevalmistustund (2×30 min. 10-minutilise vaheajaga)	9.50—11.00
Plaanilised üritused, ühiskondlikult kasulik töö, ringid, sport, mängud värskes õhus	11.00—13.00
Lõuna	13.00—13.20
Vabaharrastused, mängud värskes õhus	13.20—14.00
Tundidesse minek	14.00

ÕHTUPOOLSES VAHETUSES TÖÖTAVA RÜHMA NÄIDISPÄEVAREŽIIM

Õpilaste kogunemine	12.30—13.00
Jalutuskäik, mängud värskes õhus	13.00—14.00
Lõuna	14.00—14.30
Ühiskondlikult kasulik töö, mängud värskes õhus (I—II kl. õpilastel vaikne tund)	14.30—15.30
Ettevalmistustund (2 × 30 min. 15-minutilise vaheajaga)	15.30—16.45
Plaanilised üritused, ringid, mängud värskes õhus, vabaharrastused	16.45—18.00
Eine	17.15—17.30
Kojuminek	18.00

Esitatud näidistes on orienteerutud põhiliselt algklasside õpilastele.

Rühma päevarežiim sõltub suuresti kohalikest tingimustest, nagu seda on tundide algus koolis, õpilaste vanuseline koosseis (missugustest klassidest õpilasi rühma kuulub), mitu korda päevas rühma toitlustatakse ning maa-

¹ Esitatud näidispäevarežiimide koostamisel on kasutatud Tallinna Epidemioloogia, Mikrobioloogia ja Hügieeni Teadusliku Uurimise Instituudi käsikirjalisi materjale.

koolides ka liiklusvahendite (busside ja rongide) sõiduplaan. Kõiki neid tingimusi tuleb rühma päevarežiimi koostamisel arvestada.

Koostöö lastevanematega. Pikapäevarühma kasvataja peab töötama tihedas koostöös lastevanematega nagu iga teinegi pedagoog. Selle töö üheks vormiks on kodude külastamine ja sealse olukorra tundmaõppimine. Kodus valitseva õhkkonna tundmine võimaldab kasvatajal paremini mõista lapse käitumist ajendavaid tegureid ja leida olulisi pidepunkte edaspidises kasvatustöös. Võib igati soovitada kasvatajal õpilaskodusid külastada koos klassijuhatajaga, nagu seda praktiseeritakse Rakvere I ja Viljandi I Keskkooli pikapäevarühmas. Vastastikune mõttevahetus ja informatsioon kasvatustöö kolme olulise teostaja — klassijuhataja, kasvataja ja lapsevanema — vahel soodustab ühtsete nõuete väljakujunemist ja nende täitmise kõigeüldisemat jälgimist.

Mitmeid kommunistliku kasvatus- ja ka majandusküsimusi (näit. õpilaste toitlustamine) on vaja kollektiivselt arutada, mida tehakse pikapäevarühma lastevanemate koosolekul. Neid koosolekuid korraldatakse paljudes rühmades. Koosolekul informeerivad kasvatajad lastevanemaid rühma tööst, koos arutatakse aktuaalseid küsimusi, vanemad esitavad omapoolseid seisukohti rühma töö parandamiseks. Neid koosolekuid võiks korraldada kord veerandis.

Lastevanematega koostöö tihendamiseks on Tallinna 21. Keskkooli pikapäevarühmas sisse seatud kasvataja kõnetunnid. Kaks korda nädalas on määratud kindel aeg, millal kasvataja vastu võtab lastevanemaid.

Selleks et õppida täpsemalt tundma lastevanemate arvamusi ja ettepanekuid pikapäevarühma töö kohta, korraldati 1960/61. õppeaasta lõpus Kingissepa rajooni Tornimäe 8-klassilises Koolis lastevanematele väike ankeet, milles paluti vastata 3 küsimusele: 1. Missugune on Teie üldine hinnang rühma töö kohta? 2. Mida oleks vaja korraldada teisiti ja kuidas? 3. Kas soovite, et Teie laps arvataks järgmisel õppeaastal jälle pikapäevarühma koosseisu? Saadud vastused andsid koolile olulist informatsiooni lastevanemate suhtumise kohta rühma töösse.

Lastevanematel on mitmeid võimalusi pikapäevarühma vahetuks abistamiseks. Oma aktiivsuse poolest paistavad

silma Viljandi I Keskkooli lastevanemad. Selles koolis koostas lastevanemate komitee 1960/61. õppeaastal graafiku, mille järgi lastevanemad käisid kasvatajat abistamas. Lastevanemad organiseerisid mängu nende õpilastega, kes õppimise varem lõpetasid, olid kasvatajal abiks jalutuskäikudel, kus distsipliin kippus lagunema. Nendes kodudes, kus puudus laste üle järelevalve ja õppimine oli lohakil, selgitasid komitee liikmed pikapäevarühma astumise vajadust. Kontrolliti ka koduste ülesannete täitmist ettevalmistustundides ja tegeldi individuaalselt mõnede rasketiskasvatatavate õpilastega. See kõik oli kasvatajale tõhusaks abiks.

Lastevanemad on rõõmsad, kui lapsed neid tähtpäevade puhul meeles peavad pikapäevarühmas joonistatud õnnitluskaardiga, nagu seda tehakse Valga I 8-klassilises Koolis. See näitab ka kasvataja tähelepanelikku suhtumist lastevanematesse.

Metoodiline töö. Pikapäevarühma töö nõuab kasvatajalt mitmekesiseid teadmisi ja vilumusi kommunistliku kasvatuse alal. Seepärast peab kasvataja oma teadmisi pidevalt täiendama. Koolides, kus on vähemalt 3 kasvatajat (siia kuuluvad ka internaadikasvatajad), tuleb moodustada kasvatajate metoodiline komisjon. See peab töötama tihedas koostöös algklasside õpetajate ja klassijuhatajate metoodiliste komisjonidega. Nendes koolides, kus kasvatajaid on vähem kui 3, peaksid nad osa võtma klassijuhatajate metoodilise komisjoni tööst.

Pikapäevarühma töö peab olema pidevalt kooli juhtkonna tähelepanu fookuses. Kuna rühma töö on võrdlemisi uus lõik kooli üldises õppe- ja kasvatustöö protsessis ning selles esineb sageli organisatsioonilisi ja pedagoogilisi kitsaskohti, siis tuleb kooli juhtkonnal seda tööd süstemaatiliselt kontrollida ja suunata.

Aeg-ajalt on soovitav pikapäevarühma tööd arutada õppenõukogus, ametiühingu nõupidamisel või parteikoosolekul. Valga I 8-klassilises Koolis on rühma kasvatustöö küsimused igal aastal õppenõukogu päevakorras. 1962/63. õppeaastal arutati õpetajate ja klassijuhatajate koostööd kasvatajaga. Ühise arutluse järel võeti vastu otsus, milles kohustati õpetajaid rohkem rühma abistama ja suunati pioneerinstruktoreid rühma vaba aega sisustama. Niisugustel aruteludel on pikapäevarühma kasvatustöö kollektiivse juhtimise seisukohalt suur tähtsus.

RAKVERE I KESKKOOLI

PIKAPÄEVARÜHMA TÖÖPLAAN

1962/63. õppeaasta I poolel.

Kasvatajad: F. Lahi.
L. Takjas.

Sissejuhatus.

1961/62. õppeaastal oli pikapäevarühmas 38 õpilast, neist pioneere 22, oktoobrilapsi 13.

Talve jooksul kujundasime ühtse kollektiivi, kus kõik õpilased tundsid end ühise perena. Kujunesid välja traditsioonid: oli kellelgi sünnipäev, tähistasime seda kaardi, lillede ja väikese kingitusega. Korraldasime pikapäevarühma nääripuu. Naistepäevaks palistasime (nii tütarlapsed kui ka poisid) emadele ja vanaemadele taskurätid.

Õppisime ettekandeid sõpruskohtumiseks Tapa I Keskkooli pikapäevarühmaga. Sõpruskohtumine oli Rakveres 21. veebruaril. Kui pikapäevarühma õpilased astusid oktoobrilasteks ja pioneerideks, tähistasime seda pidulikult. Kevadeks saavutasime üksmeelse rühma, kus iga õpilane oli osavõtlik ja abivalmis kaaslase suhtes.

Iga nädala töö kohta tegime kokkuvõtteid, kus tublid said kiita, mitteõppijad aga laita. Halva käitumise puhul aga arutas asja kogu pikapäevarühma kollektiiv.

Heiki oli sügisel kärarikas, püsimatu ja rahutu. Talve jooksul õppis ta korralikult oma õppeülesandeid tegema ja vaikselt mängima. Heiki kasvas tubliks rühma liikmeks. Taimi ja Aino olid kasvatajatele suurteks abilisteks. Nad olid tublid korrapidajad, õppisid ise väga hästi ja käifusid eeskujulikult. Kevadel lõpetasid nad IV klassi väga heade hinnetega.

Georgi ei tahtnud õppida. Nägime suurt vaeva, et ta sunnitud varal täitis kuidagi õppeülesanded ja lõpetas II klassi (ta oli seal juba teist aastat).

Õpetajatega ja lastevanematega oli koostöö hea. Õpetajad kontrollisid halvasti edasijõudvaid õpilasi, teatasid meile, mis on õppida ja keda eriti kontrollida. Lastevanemad käisid tihti koolis ja kasvatajad vajaduse korral kodus.

Ruumide puudus andis valusalt tunda. On vaja õppe-ruumi ja eraldi mänguruumi. Vajalik on kooliriiete vahetamine ja kapp riiete paigutamiseks.

Algaval õppeaastal seame eesmärgiks saavutada ühtne kollektiiv, kus iga õpilane õpiks hästi ja käituks eeskujulikult.

I. Õppetöö.

1. Normaalse õppimistingimuste loomine, igale õpilasele oma kindla koha määramine pika-päevarühma õppimisklassis . . .	organiseerimise korras
2. Aktiivi moodustamine	septembrikuu I poolel
3. Tundideks ettevalmistamine 1,5—2 tundi	iga päev, välja arvatud laupäev
4. Nõrgemate õpilaste järeleaitamine õppetundides	pidevalt
5. Õpilaste suunamine iseseisvale tööle	pidevalt
6. Õigete õppimisvilumuste juurutamine ja püsivuse, hool-suse ning vastutustunde kasvatamine	pidevalt
7. Etteütluste kirjutamine, korru-tustabeli õppimine	vajaduse korral
8. Õppimise ja vihikute valik-kontroll (4—5 õpilast)	iga päev
9. Ilmekas lugemine	2 korda kuus
10. Jutustamisoskuse arendamine	1 kord nädalas
11. Vene keele kõneharjutused	1 kord nädalas
12. Hinnetetabeli täitmine	1 kord nädalas

13. Kokkuvõtted eelmise nädala tööst	igal esmaspäeval
14. Kiitused, laitudes, sidevihik vanematele teatamiseks	vajaduse korral
15. Tundides käimine, vestlused klassijuhatajatega	vajaduse korral

II. Ideoloogiline ja kõlbeline kasvatus.

1. Lastepärased vestlused tähtsatest poliitilistest sündmustest	1 kord nädalas.
2. Mälestussamba eest hoolitsemine	1 kord kuus
3. Kohtumised pensionäridega ja tublide töötajatega	1 kord veerandis
4. Raamatute, ajalehtede, ajakirjade lugemine:	
«Säde»	3 korda nädalas
«Täheke»	1 kord kuus
«Pioneer»	1 kord kuus
Tutvumine uudisväljaannetega lastekirjanduse alalt, muinasjuttude ja muude laste kasvuaiale vastavate raamatute ühislugemine:	2 korda nädalas
1) H. Chr. Andersen, «Vanakumatu tinasõdur»	
2) E. Raud, «Kilplased»	
3) B. Truuberg, «Pii»	
4) P. Haavaoks, «Lehesall ja lumerätt»	
5) P. Tolis, «Suvi»	
6) S. P. Antonov, «Aljonka»	
7) V. Tšitškov, «Pepe — väike kuubalane»	
8) V. Majakovski, «Lastele»	
9) H. Väli «Rajad soos»	
10) Vennad Grimm, «Muinasjutte»	
11) A. Gaidar, «Kauged maad»	
12) V. Katajev, «Polgu poeg»	

- 13) A. Dahlberg, «Väike Mai»
 14) R. Kipling, «Kuidas ninasarvik sai oma naha»
 15) «Birma muinasjutte»
5. Muinasjuttude tunnid 1 kord nädalas
 6. Muinasjuttude dramatiseerimine: 1 kord veerandis
 «Tõrges kassipoeg»
 «Kalamees ja kalake»
7. Lemmikluuletuste õhtu 1 kord poolaastas
 8. Lemmikraamatute näitus . . . 1 kord poolaastas
 9. Kodulinna kirjanikud 1 kord poolaastas
10. Meie pioneerimalev kannab Liisa Tšaikina nime. Liisa Tšaikina kangelasliku elu tundmaõppimine
11. Pioneeriastmete täitmine . . . pidevalt
 12. Mitmesugused viktoriinid . . . 1 kord kuus
 13. Vestlused. Vestluste teemad:
 Kosmonaudid nr. 1, 2, 3, 4
 Millest jutustab mälestussammas
 Suvine koolinoorte laulupidu
 Meie kool
 Meie linn
 Kuidas elame ja töötame kommunismi ajal
 Tehnika meie kodus ja meie koolimajas
 Meie ei käi kirikus
 Tulevad oktoobripühad
 Kommunistliku Noorsooühingu 40. aastapäev
 Tunne liicluseeskirju!
 Ära mängi tulega!
 Nõukogude lapsed on head ja ausad
 Mida halba teeb alkoholi tarvitamine ja suitsetamine
 Kus võib kelgutada, uisutada ja suusatada
 Meil on nääripuu, mitte jõulupuu

III. Ühiskondlikult kasulik töö, tööharjumuste ja tööarmastuse kasvatamine.

1. Oma töökoha korrastamine iga päev
2. Klassi korrastamine ja puhastamine iga päev
3. Suurpuhastus 1 kord nädalas
4. Laua katmine ja koristamine 2 korda päevas
5. Õppevahendite ja mängude kohaletoomine ja kappidesse tagasi paigutamine iga päev
6. Kappide korrastamine 1 kord nädalas
7. Toalillede kastmine 2 korda nädalas
8. Sügisesi töid kooliaias graafiku järgi
9. Sügisesi töid koduaias vajaduse korral
10. Lehtede riisumine koolimaja ümbruses ja koolimaja lähedal pargis septembris
11. Juurviljade kandmine keldrisse sept.—okt.
12. Garderoobi-tädi ja köögitädi aitamine graafiku järgi
13. Töövõimetu vanakese abistamine — timurlaste töö 1 kord nädalas
14. Koduste abistamine iga päev.
15. Õppevahendite valmistamine

I ja II kl. jaoks:

- 1) numbrid 1—10
- 2) tähekesed
- 3) karbikesed
- 4) arvutustabelid
- 5) lugemismärgid

16. Albumite valmistamine vene keele õpetamiseks
17. Töö raamatukogus (ümbrispaaberite panemine, numbrisildikeste kleepimine)

Märkus 1. Kõikide tööde juures toimub õpetaja poolt selgitus töö vajalikkuse ja otstarbe kohta.

2. Kõiki töid teeb õpilastega kaasa ka õpetaja.

IV. Kultuurse käitumise harjumuste kasvatamine.

1. Õpilasreeglite meeldetuletamine sügisel
2. Õpilasreeglite täitmise juurutamine pidevalt
3. Viisaka käitumise reeglite tundmaõppimine ja juurutamine: pidevalt

- a) tervitan vanemaid inimesi kooli ruumes;
- b) annan bussis istekoha vanemale inimesele;
- c) uksest lasen alati vanemal ees minna;
- d) abistan, kus vaja;
- e) täidan vanemate ja õpetajate korraldusi;
- g) tänaval käitun eeskujulikult — ei karju, ei jookse, ei riku korda.

Õigete käitumisreeglite tundmaõppimiseks korraldatakse mängu «Vaikne tuba», «Viisakas laps» jne. Õpilastel lastakse jutustada nende poolt tähelepanud heast ja halvast käitumisest (Jüri bussis, Maia kaupluses, vanaemaga turul jne.).

Iga kirjeldatud käitumise puhul leitakse ka vastav õpilasreegel, millist siis jälle korratakse.

V. Töö õpilaste tervise tugevdamiseks.

1. Kehakultuuri tund 1 kord nädalas
2. Sanitaar-hügieeniliste reeglite täitmine pidevalt

Sanitaarvolinikud kontrollivad
iga päev käte, kaela, riiete, kaks
korda nädalas jalgade ja üks
kord nädalas pesu puhtust.

3. Vestlused:

Hoia tervist!

Millal käisid hambaarsti juu-
res

Miks Vellol pole nohu

Kuidas karastan end hommi-
kul

Värske õhk on terviseks

Mustad küünealused — hai-
guste kandjad

Missugune spordiala mulle
meeldib Minu lemmiksport-
lane

4. Mängud:

a) muusikaga:

Pioneeride polka

Kukeke

Plaksud

Lõbus tants

b) mängud ruumis:

Nimede mõistatamine.

Langev kepp

Eesel

Esemete mõistatamine

c) võistlusmängud:

Sõnade ladumine

Tsirkus

Rünnak

Hiir

Jalutuskäik

d) jooksumängud:

Orava pesa

Kullimäng ringis

e) maastikumängud:

Jaht

Linnud ja kullid

Luure

VI. Kultuur-massiline töö, vaba aja sisustamine.

1. Ühislaulude õppimine 1 kord nädalas
Laule parteist ja kodumaast, oktoobrilastest ja pioneeri-dest
2. Kino külastamine 2 korda kuus
3. Kitsasfilmide vaatamine koolimajas 1 kord nädalas
4. Televisioonisaadete vaatamine 2 korda kuus
5. Näituse külastamine 1 kord veerandis
6. Kontserdi külastamine 1 kord veerandis
7. Nukuteatri külastamine 1 kord veerandis
8. Sõprussidemete loomine Tamsalu Keskkooli pikapäevarühmaga (kirjavahetus ja sõpruskohtumised) Sõpruskohtumine Tamsalus
1. dets. 1962. a.
9. Ekskursioonid:
 - 1) raamatukauplus
 - 2) Rakvere Laste-raamatukogu
 - 3) trükikoda
 - 4) muuseum
 - 5) spordikool
 - 6) jalatsitööstus
 - 7) kohvitööstus
 - 8) mööblitööstus
 - 9) tuletõrjemaja
10. Mängud, töö, sport värskes õhus iga päev 1—2 tundi
11. Joonistamine 1 kord nädalas
12. Käsitöö tegemine 2 korda nädalas
13. Ühislaulud 1 kord nädalas

VII. Töö lastevanematega.

1. Tiheda koostöö kindlustamine kooli ja kodu vahel
Iga kasvataja peab hästi tundma last, lapse kodu ja koduseid, sellepärast tuleb kohe

sügisel külastada iga pikapäevarühma õpilase kodu, kooskõlastada ühtsed nõudmised.

Sidepidamiseks seada sisse vihik.

2. Koosolekud:
 - a) lastevanemaile
 - b) emadele
 - c) isadele
 - d) vanaemadele ja vanaisadele
3. Lastevanemate aktiivi moodustamine
4. Vestlused lastevanematele pedagoogilistel teemadel
5. Lastevanemate abi kasutamine ekskursioonide korraldamisel

I veerandi jooksul

VIII. Materiaalne baas.

1. Mängude, spordiabinõude ja õppevahendite soetamine
2. Lastevanemate abi kasutamine ruumide sisustamisel ja kaunistamisel
3. Lihtsamate õppevahendite ja mängude valmistamine

Rakveres 10. septembril 1962. a.

Kasvatajad: (allkirjad)

KASUTATUD KIRJANDUS:

1. Ateistlikust kasvatuses koolis. Toimetanud K. Leht, Tallinn, 1960.
2. Eesti NSV Haridusministeerium, Käskkirjad ja juhendid nr. 8 (30), juuli 1961.
3. Hommikupoolikul pikapäevarühmas, «Nõukogude Õpetaja», 15. detsember 1962., nr. 50.
4. L. F. Iljitšov, Partei ideoloogilise töö järjekordsed ülesanded, Ettekanne NLKP Keskkomitee pleenumil 18. juunil 1963, Tallinn, 1963.
5. A. S. Makarenko, Kommunistlikust kasvatuses, Tallinn, 1954.
6. NLKP Keskkomitee pleenumi otsused. Juuni 1963, Tallinn, 1963.
7. Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm, Tallinn, 1961.
8. Rakvere Internaatkooli kasvatustöö kogemusi. Toimetaja J. Sõerd, Tallinn, 1963.
9. R. Silla, V. Hion, Pikapäevarühmad vajavad suuremat tähelepanu, «Nõukogude Õpetaja», 24. veebruar 1962, nr. 8.
10. J. Sõerd, Õppe- ja kasvatustöö kooliinternaadis, Tallinn, 1962.
11. Л. И. Александрова, Режим групп продленного дня в общеобразовательной школе, Москва, 1959.
12. И. З. Гликман, Работа воспитания в школе с продленным днем, Москва, 1962.
13. Из опыта работы московских школ с продленным днем. Составители Т. П. Аникина и М. М. Ященко, Москва, 1962.
14. Организация работы в школах и группах продленного дня. Под ред. М. И. Кондакова, Москва, 1960.

РЕЗЮМЕ

В нашей стране серьезное внимание уделяется развитию различных форм общественного воспитания, куда относятся и группы продленного дня в общеобразовательных школах.

В 1962/63 учебном году в Эстонской ССР было 343 группы продленного дня, охватывающие 11 268 учеников.

Целью данной брошюры является оказание помощи воспитателям групп продленного дня по вопросам методики воспитательной работы.

Здесь обобщен опыт работы лучших групп продленного дня в Эстонской ССР. Кратко затронуты также проблемы учебной работы в связи с воспитательной работой.

В главе «Занятия в группах продленного дня» освещаются два основных вопроса: различные формы совместной работы учителей и воспитателей и работа воспитателя при организации подготовки домашних заданий. При этом очень важным фактором является воспитание в учениках чувства ответственности, самостоятельности и активности.

В главе «Воспитательная работа в группах продленного дня» главное внимание уделяется воспитанию коллектива, трудовому и идейно-политическому воспитанию. При рассмотрении этих вопросов дан анализ методов и приемов воспитательной работы из практики работы групп продленного дня. В этой главе освещены также вопросы совместной работы групп продленного дня с деятельностью пионерских и комсомольских организаций, вопросы воспитания культуры поведения, эстетического и физического воспитания.

В последней главе «Организация воспитательной работы» затрагиваются следующие вопросы: материальная база, комплектование групп, планирование работы, режим дня, работа с родителями и методическая работа.

В приложении брошюры приводится для образца перспективный план работы одной из групп продленного дня.

SISUKORD.

Sissejuhatus	3
Õppetöö pikapäevarühmas	5
Kasvataja ja õpetajate koostööst	5
Ettevalmistustunni metoodikast	6
Kasvatustöö pikapäevarühmas	11
Kasvatustöö korraldamise üldisi põhimõtteid	11
Kollektiivi kasvatamisest	13
Töökasvatusest	18
Ideelis-poliitilisest kasvatusest	20
Pikapäevarühm ja pioneeri- ning komsomolitöö	24
Käitumiskultuuri kasvatamisest	26
Esteetilisest kasvatusest	28
Kehalisest kasvatusest	31
Kasvatustöö organiseerimine ja juhtimine	33
Materiaalne baas	33
Rühmade komplekteerimine	34
Töö planeerimine	34
Päevarežiim	36
Koostöö lastevanematega	38
Metoodiline töö	39
Lisa.	
Rakvere I Keskkooli pikapäevarühma tööplaani 1962/63. õppe- aasta I poolele	40
Kasutatud kirjandus	49
Resümee (vene k.)	50

Сыэрд Юхан Лехович
О ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ РАБОТЕ
В ГРУППЕ ПРОДЛЕННОГО ДНЯ
На эстонском языке

Toimetaja H. Lesk.

Ladumisele antud 18. IX 1963. Trükkimisele antud 18. IX 1963. Paber 54×84, 1/16. Trükipoognaid 3,25. Arvestuspoognaid 3,08. Tiraaž 1000. MB-06358. Tellimise nr. 3006. Trükikoda «Ühiselu», Tallinn, Pikk t. 40/42.

Hind 10 kop

10 kop.

A
23592
59 111